

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Βοηθοῦ τῆς ἔδρας τῆς Ἱστορίας τῶν Νεωτέρων Χρόνων

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΓΚΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ον ΑΙ.

Για τὴν ἑλληνικὴ παιδεία στὸν ἑλλαδικὸ κυρίως χώρο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔχουν γραφῆ ἀρκετὲς μελέτες. Ἀνάλογες ἐπίσης προσπάθειες ἔγιναν καὶ γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς ἐκπαιδευτικῆς δραστηριότητος τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ¹. Οἱ περισσότερες βέβαια ἀπὸ τὶς ἐργασίες αὐτὲς δὲν πραγματεύονται μόνον τὸ θέμα τῆς παιδείας, ἀλλὰ παρουσιάζουν ἓνα γενικότερο ἐνδιαφέρον, κοινωνικῆς βασικὰ δομῆς καὶ λειτουργίας, χωρὶς ὅμως νὰ παύουν μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλατύτερα πλαίσια, νὰ μᾶς παρέχουν πληροφορίες καὶ στοιχεῖα ἀρκετὰ σημαντικὰ γιὰ τὴ γνώση εἴτε τῆς μεθόδου εἴτε τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως στὸν χώρο ὅπου ἀναφέρονται. Μέσα σ' αὐτὲς τὶς προσπάθειες ἐντάσσεται καὶ ἡ ἐργασία αὐτή*, πὺ σκοπὸ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ μιὰ εἰκόνα τῆς ὀργάνωσης τῆς ἐκπαιδεύσεως στὴν ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Ἀγκῶνας κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ νὰ ἐπισημάνῃ τὴ συμβολὴ τοῦ Καποδίστρια στὸν τομέα αὐτό.

Τὸ ὕλικό, στὸ ὁποῖο στηρίζεται κυρίως ἡ μελέτη, ἀπόκειται στὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἰονίου Γερουσίας (Τμῆμα Καποδιστριακῶν) καὶ στὸ Ἀρχεῖον Μουστοξύδη στὴν Κέρκυρα. Λίγα στοιχεῖα ἀντλοῦμε ἐπίσης καὶ ἀπὸ μερικὰ ἔγγραφα, πὺ φυλάγονται στὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας στὴν Ἀθήνα. Περισσότερες καὶ πὺ σημαντικὲς πληροφορίες θὰ εἶχαμε, ἂν σωζόταν τὸ Ἀρχεῖον τῆς ἑλληνικῆς

1. Γενικά γιὰ τὴν παιδεία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βλ. Κ. Κ ο ὄ μ α, Ἱστορία τῶν Ἀνθρωπίνων Πράξεων, τόμ. ΙΒ', ἐν Βιέννῃ 1832, σσ. 554-599. — Μ. Πα ρ α ν ἰ - κ α, Σχεδιασμοὶ περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἐθνῷ καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἐκατονταετηρίδος, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867. — Κ. Σ ἄ θ α, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων (1453-1821), ἐν Ἀθῆναις 1868. — Γ. Χ α σ ι ὄ τ ο υ, Ἡ παρ' ἡμῖν Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον, Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, τόμ. Η' (1874), σ. 94-101. — G. Chassiotis, L'Instruction publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople par les Turcs jusqu'à nos jours, Paris 1881. — Τ ρ. Ε ὕ α γ γ ε λ ἰ δ ο υ, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμ. 1-2, ἐν Ἀθῆναις 1936. — Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 220-279.

* Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ μου κ. Στέφανο Παπαδόπουλο γιὰ τὴ βοήθεια καὶ τὴ συμπαράστασή του κατὰ τὴν πορεία τῆς ἐργασίας μου.

ἀδελφότητας τῆς Ἀγκώνας, τὸ ὁποῖο δυστυχῶς καταστράφηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ἐπεξεργαστήκαμε τὸ παραπάνω ὕλικό καὶ τὸ παρουσιάζουμε σὲ δύο ἐνότητες: στὴν πρώτη παρακολουθοῦμε τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς κοινότητας καὶ τὴν τελικὴ μορφή πού πῆρε αὐτὴ ἀπὸ τὸ 1823 καὶ ἐξῆς μὲ τὴν ὀργάνωση καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀδελφότητας τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος. Στὴ δευτέρη ἐνότητα ἐξετάζουμε τίς δραστηριότητες καὶ τίς συντονισμένες ἐνέργειες τοῦ Καποδίστρια καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγκώνας γιὰ τὴν καλύτερη διοργάνωση τοῦ σχολείου, τὴν ἀρτιότερη ἐκπαίδευση τῶν μαθητῶν κ.λ., ἐπισημαίνοντας γενικότερα τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς καὶ τίς προσπάθειες πού ἔγιναν γιὰ τὴν ἐπίλυσή τους κάτω ἀπὸ τόσο δυσμενεῖς συνθῆκες. Στὸ τέλος τῆς ἐργασίας, σὲ παράρτημα, δημοσιεύουμε 8 ἔγγραφα, πού κατὰ τὴ γνώμη μας παρουσιάζουν τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὸ ὅλο θέμα. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ τὰ παραθέτουμε κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ, διατηρώντας τὴν ὀρθογραφία τους καὶ προσθέτοντας μόνον ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις, ὅπου χρειάζεται.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Ἀγκώνας τοῦ 19ου αἰώνα ἔχει βαθιὲς ἱστορικὲς ρίζες, γιατί, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ πόλη αὐτὴ ἰδρύθηκε στὶς ἀρχές τοῦ 4ου π. Χ. αἰώνα (387) ἀπὸ Δωριεῖς τῶν Συρακουσῶν, πού ἤλθαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ διωγμένοι ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Διονύσου (405-367 π. Χ.)¹. Μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων καὶ παρὰ τίς ἀλλεπάλληλες βαρβαρικὲς ἐπιδρομές, πού ἔγιναν ἐναντίον της, τὴν κατάλυση τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὸν Μεσαίωνα πού ἀκολούθησε, ἡ Ἀγκώνα διατήρησε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἑλληνικότητά της. Στὶς ἀρχές μάλιστα τοῦ 12ου αἰώνα οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦσαν τὸν μισὸ περίπου πληθυσμὸ της. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ καὶ ὡς τὴν πτώση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, οἱ Ἕλληνες τῆς παροικίας αὐτῆς εἶχαν ἀναπτύξει ζωηρὸ ἐμπόριο μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ διατηροῦσαν στὴν Κωνσταντινούπολη ἰδιαίτερη συνοικία, ὅπως οἱ Βενετοί, οἱ Γενουάτες, οἱ Πιζάνοι καὶ οἱ Ἀμαλφιτανοί².

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ὅταν ὁ πάπας Πίος ὁ Β' ἀποφάσισε (1464) νὰ ὀργανώσει μιὰ σταυροφορία ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὄρισε ὡς τόπο συγκεντρώσεως τοῦ συμμαχικοῦ στόλου τὴν Ἀγκώνα³.

1. Σ τ ρ ά β ω ν ο ς, Γεωγραφικῶν Β', κεφ. 4, παράγρ. 2.

2. Βλ. γενικὰ στοῦ Τ ρ ύ φ ω ν ο ς Εὐ ά γ γ ε λ ί δ ο υ, Ὁ Ἕλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τ. 10 (1933), σ. 733.

3. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ῦ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 23-24.

Ἀργότερα, στὰ 1516, ὁ Ἰωάννης Γεμιστός, ἐγγονὸς ἴσως τοῦ ὀνομαστοῦ φιλοσόφου Γεωργίου Γεμιστοῦ ἢ Πλήθωνος καὶ γραμματικὸς στὴν Ἀγκώνα ἀπευθύνει πρὸς τὸν γνωστὸ ἑλληνολάτρη πάπα Λέοντα Γ' τὸ «προτρεπτικὸν καὶ προγνωστικὸν» ποίημά του καὶ τὸν καλεῖ νὰ ἀρχίσῃ τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ γίνῃ ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν δυστυχησμένων Ἑλλήνων¹.

Ἀπὸ τὸ 1532 ἡ πόλις τῆς Ἀγκώνας καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ἡ ἑλληνικὴ παροικία τῆς πέρασε κάτω ἀπὸ τὴν παπικὴ ἐξουσία. Ἐντεκα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1543, Ἕλληνες τῆς Ἀγκώνας πρωτοστάτησαν στὴν ἐκλογὴ ὀρθόδοξου μητροπολίτη Ἰταλίας. Τριάντα ἔξι Ἕλληνες τῆς παροικίας αὐτῆς μὲ τὴ συνηγορία τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλληλουῖα, περαστικοῦ Ἑλληνα ἐμπόρου ἀπὸ τὴν πόλις τους, ἀπηύθυναν ἐπιστολὴ, στίς 15 Ἀπριλίου 1543, στὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος μὲ τὴν ὁποία ζητοῦσαν νὰ ὀνομάσῃ μητροπολίτη τους τὸν Κύπριο σιναῖτη μοναχὸ Παφνούτιο. Πραγματικά, στὰ 1548 βλέπουμε τὸν Παφνούτιο νὰ χειροτονῆ τοὺς Ἕλληνες ἢ Ἀλβανοὺς ἱερεῖς τῆς Ἰταλίας καὶ ἀργότερα, τὸ 1566, νὰ τὸν διαδέχεται στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ὁ Τιμόθεος².

Πρὸς τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα, πιθανὸν τὸ 1584³, τὸ παπικὸ κράτος ἀπέσπασε μὲ τὴ βία ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Ἀγκώνας τὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Ἄννας⁴, πού εἶχε παραχωρηθῆ σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν πάπα Κλήμεν-

1. Σ τ. Παπαδοπούλου, Ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, (Πανεπιστημιακὲς παραδόσεις), τεύχ. Α', (1453-1669), Θεσσαλονίκη 1969, σ. 26. Τὸ κείμενο αὐτὸ (περισσότεροι ἀπὸ 2.000 δακτυλικὸι ἐξάμετροι λατινικοὶ στίχοι) τυπώθηκε τὸ 1516 στὴν Ἀγκώνα καὶ ἀναδημοσιεύτηκε χωρὶς σχόλια ἀπὸ τὸν Κ. Σάθα, βλ. C. N. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge, τ. 8, Paris, 1888, σ. 543-591.

2. Ζ. Τσιρπανλῆ, Ἐκλογὴ μητροπολίτη Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς Ἀγκώνας (1543, 1548), «Δωδώνη», τ. 2 (1973), σ. 68-76. Βλ. καὶ προσθήκη τοῦ Ἰδίου, Γιά τὴν ἐκλογὴ τοῦ μητροπολίτη Ἰταλίας στὰ μέσα τοῦ ἰστ' αἰ., «Δωδώνη», τ. 3 (1974), σ. 147-148.

3. Θεωροῦμε τὸ ἔτος αὐτὸ ὡς τὸ πιὸ πιθανὸ, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 16ου αἰ. ἀρχίζουν τὰ δύσκολα χρόνια γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ὀρθοδόξιας, ὅχι μόνον στὴν Ἀγκώνα ἀλλὰ καὶ στίς ἄλλες ἑλληνικὲς παροικίες τῆς Ἰταλίας. Ἰδιαιτέρα στὴν Ἀγκώνα, ἡ λειτουργία στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Ἄννας θὰ γίνεταὶ πιά «παπιστικῶς» κατὰ τὸν Ἀνδρέα Δαρμάριο (1584)· βλ. Τσιρπανλῆ, Ἐκλογὴ μητροπολίτη Ἰταλίας, σ. 76, σημ. 2. Τὸ γεγονός ἀκόμη ὅτι τὸ ἔτος 1554 λειτουργεῖ στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Ἄννας ὁ Ἕλληνας ἱερέας ἀπὸ τὴν Κορώνη Ἀναστάσιος Πόρφυρος, ὁ ὁποῖος παρὰ τίς παρατυπίες του φαίνεται ὅτι εἶναι ὀρθόδοξος, ἐνισχύει τὴν παραπάνω ἀποψή μας (βλ. Μ. Μανούσακα, Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ γράμματα (1547-1806), Βενετία 1968, ἀριθμ. ἐγγρ. 1, σ. 4-5).

4. Γιά τὴν ἐκκλησία αὐτὴ τῆς Ἀγκώνας καὶ γενικότερα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παροικία τῆς βλ. ὅσα ἀναφέρονται στοῦ Τσιρπανλῆ, Ἐκλογὴ μητροπολίτη Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς Ἀγκώνας, «Δωδώνη», τ. 2, σ. 71, σημ. 1.

τα Ζ' (1523-1534) με βούλα τῆς 21ης Αὐγούστου 1524 καὶ τὸν παραχώρησε στοὺς οὐνίτες, δημιουργώντας με τὴν ἐνέργεια αὐτῆ ἕνα ἄσβεστο μίσος ἀνάμεσα στοὺς ὀρθοδόξους καὶ τοὺς οὐνίτες¹. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἔντονα τὰ σημάδια τῆς ἀραίωσης τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀγκώνας με τὴ μετανάστευσή του σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἰταλίας καὶ κυρίως στὴν Τοσκάνη².

Στὰ χρόνια τοῦ Μ. Ναπολέοντα ἡ Ἀγκώνα περιῆλθε (1796) στὴ γαλλικὴ κυριαρχία. Τότε οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοί της διεκδίκησαν καὶ ξαναπῆραν τὴν κυριότητα τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Ἄννας καὶ τὴ διατήρησαν ὡς τὴν πτῶση τοῦ Γάλλου αὐτοκράτορα. Στὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε ἰδρυθῆ στὴν πόλη «ἑλληνικὸν ἐπαναστατικὸν πρακτορεῖον» κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Κωνσταντίνου Σταμάτη, ποὺ εἶχε σπουδάσει στὴ Γαλλία καὶ στάλθηκε στὴν Ἀγκώνα ὡς πράκτορας τοῦ Ταλλεϋράνδου με ἀποστολὴ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Ἑλλάδα με τὴ βοήθεια τῆς Γαλλίας³.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μ. Ναπολέοντα ἡ Ἀγκώνα ξαναβρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν παπικὴ ἐπιρροή καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς παροικίας ἀναγκάζονται νὰ ἐκπληρώνουν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα σὲ παρεκκλήσι⁴.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα φαίνεται ὅτι παρατηρήθηκε μιὰ προσωρινὴ αὐξηση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Ἀγκώνας⁵, ὅμως ἡ φθορὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι σταθερή, μιὰ πού ὁ λατινικὸς διωγμὸς συνεχιζόταν συστηματικὰ. Ἔτσι φθάνουμε στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅταν ἑκατοντάδες Ἕλληνες ἀποβιβάστηκαν στὶς παραλιακὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας, προσπαθώντας νὰ διαφύγουν τὴ φτώχεια καὶ τὴ δυστυχία πού μάστιζε τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα⁶. Τότε αὐξήθηκε πάλι ἀριθμητικὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ παροικία τῆς Ἀγκώνας.

Οἱ Ἕλληνες πού ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴν πόλη ἀπὸ παλαιὰ βοήθησαν θετικὰ τοὺς πρόσφυγες καὶ τὸ δοκιμαζόμενο ἔθνος των με τὰ πο-

1. Ἀθ. Δουροῦτη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», 1887, σ. 416.

2. Εὐαγγελίδου, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, σ. 733.

3. Εὐαγγελίδου, ἔνθ. ἀν.

4. Δουροῦτη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 416-417.

5. Ὁ Εὐαγγελίδης, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, σ. 733, ἀναφέρει ὅτι στὰ 1814 ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἀγκώνα 1500 περίπου Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Brody τῆς Γαλικίας, πού εἶχαν ἐκδιωχθῆ τότε ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Ἑβραίους. Ἡ πληροφορία ὅμως αὐτὴ, πού δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἄλλη πηγὴ, μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ μόνο με σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις.

6. E. Béta nt, Correspondance de Comte J. Capodistrias, τ. 1, Genève - Paris, 1839, σ. 330. (Pro - memoria confidentiel à M. le Délégué Marulli, à Ancône. Ancône, 24 Novembre / 6 Décembre 1827).

λεμοφόδια καί τὰ τρόφιμα, πού ἔστειλαν στήν πατρική τους γῆ¹. Ἀκόμη, φιλοξένησαν κατά καιρούς καί σπουδαῖα πρόσωπα τῆς ἀγωνιζόμενης Ἑλλάδας, ὅπως τόν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό, τόν ἡγεμόνα τῆς Μάνης Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη καί τόν γιό του Γεωργάκη, τόν Ἀνδρέα Μεταξᾶ καί τόν τότε ἱεροδιάκονο Θεόφιλο, πού ἀργότερα χρημάτισε μητροπολίτης Ἀθηνῶν².

Ἀξιοθαύμαστη ὁμως ὑπῆρξε ἡ προστασία καί ἡ περίθαλψη πού πρόσφεραν στίς πάμπτωχες καί δυστυχημένες ἑλληνικές οἰκογένειες, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες βρισκόνταν ἀρκετές χῆρες καί ὄρφανά, πού κατέφυγαν στοῦ λιμάνι τῆς πόλης ζητώντας βοήθεια ἀπό τοὺς ἐκεῖ ὁμοιοθεῖς των. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ προχώρησαν στή σύσταση ἑνὸς ταμείου μὲ μοναδική ἀποστολή τὴν συνδρομὴ τῶν ἀπόρων ἀδελφῶν τους καί τὸ ἔθεσαν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος. Ἀκολουθώντας τὰ ἄρθρα τοῦ καταστατικοῦ, πού συντάχθηκαν μὲ ἰδιωτικὴ πράξη τὴν 1η Μαρτίου 1823, ὅλοι ὅσοι ἀσχοῦσαν κάποιο ἐπάγγελμα ἢ τέχνη, χωρίστηκαν, ἀνάλογα μὲ τὴν περιουσία τους, σὲ τρεῖς τάξεις καί ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ πληρώνουν κάθε χρόνο γιὰ τοὺς ὁμογενεῖς των πρόσφυγες δέκα σκοῦδα ὅσοι ἀνῆκαν στήν πρώτη τάξη, πέντε στή δευτέρα καί τρία σκοῦδα ὅσοι κατατάχτηκαν στήν τρίτη τάξη³. Ἐπὶ πλέον ἀποφάσισαν νὰ πληρώνουν, γιὰ φιλανθρωπικούς πάλι σκοπούς, στήν ἐκκλησία φόρο 10/100 σὲ κάθε ἐμπορικὴ συναλλαγὴ⁴ καί ἀγοραπωλησίᾳ⁵.

Οἱ συνδρομητὲς τῆς παραπάνω ἀδελφότητος συνεχίζοντας τὴν ὀργάνωσή τους ἐξέλεξαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τρεῖς ἄνδρες γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ

1. Ὁ Ἐπ. Ἀλεξάκης, Ἔγγραφα Ἐπαναστάσεως, ΔΙΕΕ, τ. 3 (1890), σ. 318-319, ἀνάμεσα στ' ἄλλα γράφει: «...Ἐξ Ἀγκῶνος πολλάκις ὁ μακαρίτης πατὴρ μου ἐπεμψεν ὅπλα καί πολεμοφόδια πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους τότε ἐν Πελοποννήσῳ καί ἀλλαχοῦ, ἐξ ἰδίων καταβάλλων πρὸς ἀγορὰν τούτων καί ἐκ συνεισφορῶν πολλῶν ἄλλων ἐταίρων».

2. Βλ. σχετικὰ Ἀλεξάκη, ἔ.π., σ. 319. Βλ. ἐπίσης καί Georg Hoffmann, Das Papsttum und der griechische Freiheitskampf (1821-1829), «Orientalia Christiana Analecta», N. 136, Roma 1952, σ. 101, 102, 103, 131, 132, 134, 135, 193-196, ὅπου καί ἀρκετὲς λεπτομέρειες.

3. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 330 (Pro-memoria confidentiel à M. le Délégué, à Ancône. Ancône, 24 Novembre / 6 Décembre 1827).

4. Δουροῦτῃ, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 417.

5. Ὁ Κωνσταντῖνος Μαρίνογλου σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὴν Ἀγκώνα πρὸς τὸν Κυβερνήτη στήν Ἑλλάδα, μὲ ἡμερομηνία 5/17 Μαΐου 1828, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρει καί τὰ ἐξῆς: «... Εἰς τὸν λογαριασμὸν ἀλευρίου ἀπέρασα τὸ δικαίωμα τῆς ἐκκλησίας διὰ τοὺς πτωχοὺς, καί τοῦτο, διὰ νὰ λάβουν τὸ παράδειγμα ὅλα τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὅπου ἔρχονται ἐδῶ καί δὲν θέλουν νὰ τὸ πληρώσουν». (Α. Ι. Γ., Ἄρχ. Καποδ. Φ. 329, ἀριθμ. ἐγγρ. 4).

ταμείου¹. Μέ τὰ ἔξοδα τοῦ ταμείου αὐτοῦ βοηθοῦσαν ὄχι μόνο τις ἄπορες καὶ τις στερημένες οἰκογένειες, τις χῆρες καὶ τὰ ὄρφανά, ἀλλὰ καὶ τοὺς περαστικούς φτωχοὺς ἀδελφοὺς των, φιλοξενώντας ἀρκετοὺς ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα, ὅπως συνέβη π.χ. μετὴν οἰκογένεια τῆς χήρας τοῦ Μάρκου Μπότσαρη².

Σὲ ἐνέργειες τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγκῶνας ὀφείλεται χωρὶς ἀμφιβολία καὶ ἡ δωρεὰ ἀπὸ τὸν πάπα Πίο Ζ' 300 σκουδῶν γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν ἐξαθλιωμένων προσφύγων³. Ἀκόμη καὶ τὴν προσφορά τῆς φιλόανθρωπης βρετανικῆς ἐταιρείας τῶν Κουακέρων πρέπει μᾶλλον νὰ τὴν ἀποδώσουμε σὲ δικές τους ἐκκλήσεις καὶ προσπάθειες. Ἡ ἐταιρεία αὐτὴ ἔστειλε στὴν κοινότητα τῆς Ἀγκῶνας σὲ διάστημα ἑνὸς ἔτους 400 λίρες στερλίνες γιὰ ἐνίσχυση τῶν φτωχῶν καὶ κατατρεγμένων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ παραπάνω ποσὸν μοιράστηκε ἀπὸ τρεῖς ἐπιτροπὲς ὡς ἑξῆς :

Στις 5 Φεβρουαρίου 1824 ἐπιτροπὴ, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Pacifico καὶ Mario Terni, Δημήτριο Μαυροκορδάτο, Γεώργιο Φραγγιάδη, Πίπη Σγούτα καὶ Γεώργιο Δουρούτη, μοίρασε 200 χρυσὲς λίρες Ἀγγλίας σὲ 241 ἄπορους πρόσφυγες.

Στις 16 Ἰουλίου 1824 ἐπιτροπὴ, μὲ μέλη πάλι τοὺς Pacifico καὶ Mario Terni, τὸν Ἰωάννη Μάτζη καὶ Γεώργιο Δουρούτη, διένειμε 100 λίρες στερλίνες σὲ 168 ἄπορα ἄτομα. Τέλος στις 12 Νοεμβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους ἐπιτροπὴ, μὲ τὰ ἴδια περίπου μέλη, ἐπέβλεψε τὴ διανομὴ 100 λιρῶν στερλινῶν σὲ 183 ἄπορους ὁμογενεῖς.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ ποσὸν τῶν 400 στερλινῶν μοιράστηκε συνολικὰ σὲ 592 ἄπορα ἄτομα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά τὰ ἄτομα ποὺ εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἦταν 319, γιὰτὶ οἱ περισσότεροι πρόσφυγες πῆραν μέρος καὶ στις τρεῖς χρηματικὲς προσφορές.

Οἱ πρόσφυγες αὐτοὶ προέρχονταν ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες πόλεις καὶ περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας : ἀπὸ τὴν Ἄρτα 47, τὰ Γιάννενα 36, Ἀγραφα 6, Καλαρῦτες 16, Κύπρο 22, Κρήτη 1, Μακεδονία 2, Πελοπόννησο 22,

1. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 330, ὅπου ὁ R. Marulli στὸ Pro - memoria, μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἑξῆς : « Ils ont confié l' administration de cette caisse à trois d'entre eux qui ont réuni les suffrages des souscripteurs ».

2. Γιὰ τὴν παραμονὴ καὶ τὴ φιλοξενία τῆς χήρας τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, βλ. Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου, Ὁ Δημήτριος Μάρκου Μπότσαρης, (1814-1871) καὶ ἡ ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία του μετὴν κυβερνήτη Καποδίστρια, « Δωδώνη », τ. 2, Ἰωάννινα 1973, σ. 374-377.

3. Βλ. σχετικὰ τοῦ Hofmann, Das Papsttum und der griechische Freiheitskampf, σ. 57-59 (ἔγγρ. 12-13). Πρβλ. καὶ Δουρούτη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 417.

Μυτιλήνη 3, Ψαρά 1, Λέσβο 1, Πρέβεζα 15, Σμύρνη 31, Κωνσταντινούπολη 15, Χίο 84 καὶ 16 ἀκόμη ἄτομα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀναφέρεται ὁ τόπος καταγωγῆς των¹.

Ταυτόχρονα μὲ τις ἐνέργειες τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγκώνας νὰ βοηθήσουν τοὺς ὁμογενεῖς των πρόσφυγες, ἀξιοσημείωτο εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι προσπάθησαν νὰ διατηρήσουν καὶ ἓνα ὑποτυπῶδες σχολεῖο, ἢ ὑπαρξή τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1622². Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ καὶ ὡς τὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 δὲν μᾶς σώθηκαν πληροφορίες γιὰ τὴν ὅλη ὀργάνωση καὶ λειτουργία τοῦ σχολείου. Τὸ μόνο πού γνωρίζουμε εἶναι ὅτι κατὰ τὴν παραπάνω περίοδο φοιτοῦσαν σ' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παιδιά πού οἱ γονεῖς των μπορούσαν νὰ συμβάλουν στὴν πληρωμὴ τῶν δασκάλων, καὶ παιδιά φτωχῶν οἰκογενειῶν. Ἀλλὰ, παρὰ τὴ συγκινητικὴ προσπάθεια τῆς κοινότητος, τὰ ὄφρα νὰ καὶ τὰ τελείως ἄπορα παιδιά στεροῦνταν οὐσιαστικὰ τὸ πολῦτιμο ἀγαθὸ τῆς μόρφωσης³.

Στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν εἶχε αὐξηθῆ σημαντικὰ μὲ τὴν ἀφιξή των προσφύγων, ἢ κοινότητα διέυρυνε τὸ σχολεῖο της, πού περιλάμβανε τώρα 30 μαθητές, χωρισμένους σὲ τρεῖς τάξεις, καὶ προσέλαβε ὡς δάσκαλο καὶ διευθυντὴ τὸν Δημήτριο Βρανᾶ. Στὸ ἐπίπονο αὐτὸ ἔργο του προθυμοποιήθηκαν νὰ τὸν βοηθήσουν ὁ ἱερέας τῆς κοινότητος Καλλίνικος Παπαδούκας καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ἐάνθος⁴.

Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως ἡ εἰσπραξὴ τῶν μικρῶν προσόδων τῆς ἀδελφότητος δὲν γινόταν μὲ ἀκρίβεια καὶ τὸ τόσο ἀξιέπαινο αὐτὸ ἔργο κινδύνευε νὰ ἀποτύχῃ⁵, ὅταν κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή ἐμφανίστηκε ἡ μορφή τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια.

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 1.

2. Εὐαγγελίδου, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, σ. 733.

3. Βλ. Carodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 331, ὅπου ὁ R. Marulli στὸ Pro-memoria, μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἐξῆς: «Et depuis lors jusqu' au mois de novembre de cette année, il est formé sous les auspices de cette administration une école élémentaire, laquelle cependant n' étant entretenue qu' aux frais des parents en état de contribuer au paiement de maîtres, n' offrait l' instruction qu' à leurs enfants. Les orphelins, ceux qui sont affligés de toutes les nécessités au sein de leurs pauvres familles, étaient privés de ce bienfait, et languissaient dans le désœuvrement».

4. Εὐαγγελίδου, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, σ. 733. — Τοῦ Ἰδίου, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τ. Α', σ. CXXXIV.

5. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, πρὶν φθάσῃ στὴν Ἀγκώνα καὶ ἐνῶ ἀκόμη βρισκόταν στὸ Βερολίνο, ἕναν ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς τῆς περιουσίας του στὴν Εὐρώπη, ἀπηύθυνε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1827 ἐπιστολὴν στὸν Ἀνδρέα Μουστοξύδη¹, φίλο καὶ συνεργάτη του στὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα στὴ Βενετία. Μὲ αὐτὴ ζητοῦσε νὰ τοῦ προμηθεύσῃ, ὅσο τὸ δυνατὸν γρηγορώτερα, ἕνα κατάλογο μὲ τὰ ὀνόματα, τὴν πατρίδα, τὴν ἡλικία, τὴ διαγωγή καὶ τὸ βαθμὸν ἐκπαίδευσης ὄλων τῶν ὄρφανῶν καὶ τῶν ἀπόρων παιδιῶν, τὰ ὁποῖα οἱ καταστροφές καὶ οἱ στερήσεις τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας εἶχαν ὀδηγήσει ἀναγκαστικὰ στὶς παραλιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας, Βενετία, Τεργέστη, Ἀγκώνα καὶ Φιουῦμε. Τὸν παρακαλοῦσε ἀκόμη, μόλις συμπλήρωνε τὸν κατάλογο, νὰ τὸν στείλῃ στὸ Παρίσι, ὅπου στὸ μεταξύ θὰ εἶχε φθάσει, ἐὰν ὁ Μουστοξύδης δὲν μποροῦσε νὰ τὸν πᾶῃ ὁ ἴδιος, πράγμα πού ὁ Κυβερνήτης θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσε πολὺ². Σκοπὸς τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἦταν, νομίζουμε, νὰ μπορέσῃ ὁ Καποδίστριας νὰ μορφώσῃ κάποια γνώμη γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν καὶ ἰκανότητα τῶν προσφύγων μαθητῶν καὶ τὴν πνευματικὴν δραστηριότητα πού ἐπικρατοῦσε στὶς παραπάνω πόλεις, μὲ πρόθεσιν νὰ κρίνῃ κατὰ πόσον θὰ μποροῦσε νὰ ὀργανώσῃ μιὰ συστηματικὴ καὶ ὀλοκληρωμένη ἐκπαίδευση, στὴν ὁποία νὰ συμμετέχουν μαθητὲς ἀπ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας. Ἀπαντώντας ὁ Μουστοξύδης, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1827, τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὑπάρχει ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς παιδιῶν, 117 ἀγόρια καὶ κορίτσια, σὲ τρεῖς πόλεις τῆς Ἰταλίας, τὴν Τεργέστη, Βενετία καὶ Ἀγκώνα³. Ἰδιαιτέρα γιὰ τὴν Ἀγκώνα τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἦταν

1. Γιὰ τὸ βίον καὶ τὴν δράσιν τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη, βλ. Ἀγαθῆς Νικοκάρουρα, Ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης καὶ ἡ παιδεία, Κέρκυρα 1965.

2. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 185-188. — Ἐπιστολὴ Ἰωάννη Καποδίστρια πρὸς Μουστοξύδη ἀπὸ Βερολίνο, μὲ ἡμερομηνία 27 Ἰουλίου / 8 Αὐγούστου 1827. Τὸ πρωτότυπον βρίσκεται στὸ Ἀρχεῖον Μουστοξύδη, Δεσμὸς Θ', Φ. 1. — Πρβλ. καὶ Ἀγαθῆς Νικοκάρουρα, Ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης καὶ ἡ παιδεία, Κέρκυρα 1965, σ. 35.

3. Στὴν ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ἀναφέρει καὶ ὅτι οἱ συνημμένοι πίνακες περιλαμβάνουν τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν, τὴν πατρίδα, τὴν κατάστασιν, τὸ βαθμὸν μορφώσεως πού ἔχουν δεχθῆ καὶ τὸν βαθμὸν στὸν ὁποῖο πάνω κάτω εἶναι ἐπιδεικτικὰ νὰ φθάσουν στὸ μέλλον.

Ὁ ἀριθμὸς στὴν Τεργέστη εἶναι	84	ἀγόρια,	11	κορίτσια	=	95
στὴν Βενετία	»	8	»	9	»	= 17
στὴν Ἀγκώνα	»	3	»	2	»	= 5

Σύνολον 117

Τὰ παιδιὰ αὐτὰ προέρχονται: ἀπὸ τὴ Χίο 32, Σμύρνη 28, Ἄρτα 10, Ἠπειρο 10, Κύπρον 10, Γιάννενα 9, Κρήτη 3, Μακεδονία 3, Λεϊβαδιὰ 2, Θεσσαλία 2, Κωνσταντινούπολη 2, Πελοπόννησο 2, Τρίκαλα 1, Ψαρὰ 1, Πρέβεζα 1 καὶ Δαρδανέλλια 1 —

τὰ ἐξῆς: Γεώργιος Ἀναστασίου Γεωργίου, ἐτῶν 12, καὶ Ἰωάννης Παπαδόπουλος, ἐτῶν 20, ἀπὸ τὴν Ἄρτα¹. Ἀθανάσιος καὶ Ἑλένη Ἰωάννου Φακῆ, ἐτῶν 10 καὶ 14 ἀντίστοιχα, καὶ τέλος Εὐδοκία Σπυριδωνος Τζαούση², ἐτῶν 14, ἀπὸ τὰ Γιάννενα³.

Στὴν Ἀγκώνα ὁ Καποδίστριας ἐφθασε στὶς 8/20 Νοεμβρίου 1827 συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Γεώργιο Δουρούτη καὶ τὸν γιό του Κωνσταντῆ-

Σύνολο 117. (Βλ. ἐπιστολὴ Ἀνδρέα Μουστοξύδη πρὸς Καποδίστρια μὲ ἡμερομηνία 1/13 Νοεμβρίου 1827 ἀπὸ τὸ Τουρίνο, Ἄρχ. Μοῦσ τ ο ξ ὕ δ η, Δεσμὶς Ε, Φ. 1 καὶ σχέδιον στῆ Δεσμ. XIII, ἀριθμ. 7. — Α. Ι. Γ., Ἄρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 7-7α. Βλ. καὶ Νικολάβουρα, Ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης καὶ ἡ παιδεία, σ. 36).

1. Βλ. σχετικὰ στῆς Ἑλένης Κούκκου, Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου πρὸς Καποδίστριαν, ΔΙΕΕ, τ. 12 (1975), σ. 160. — Ἐμμανουὴλ Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, (1766-1828), Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. Δ', τεύχ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 284-285, 291-292. Γιὰ τὴν τύχη τοῦ Ἰωάννη Παπαδοπούλου ἀπὸ τὴν Ἄρτα, καθὼς καὶ τοῦ Μιχαὴλ Χατζῆ - Παρίση ἀπὸ τὴ Σμύρνη ἀξίζει ν' ἀναφερθοῦν τὰ ἀκόλουθα: ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας τοὺς ἔστειλε στὸν μητροπολίτη Ἰγνάτιο στὴν Πίζα μὲ σκοπὸ ὁ πρῶτος νὰ σπουδάσῃ ἀνώτερες ἐπιστῆμες (φιλολογία), ἐπειδὴ παρουσίαζε ἰδιαίτερη κλίση στὰ φιλολογικὰ μαθήματα καὶ εἶχε ἀληθινὸ ζῆλο γιὰ μόρφωση, καὶ ὁ δεύτερος νὰ μάθῃ μιὰ ὠφέλιμη τέχνη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ χορήγησε στοὺς προεστούς τῆς κοινότητος τῆς Ἀγκώνας 40 τάληρα γιὰ τὰ ἐξόδα τῆς ἐνδυμασίας καὶ τοῦ ταξιδιοῦ τους. Στὴν Πίζα ἀφιερώνονται καὶ οἱ δύο μὲ μεγάλη προθυμία στὴν ἐκπλήρωση τοῦ χρέους των, οἱ δυσκολίες ὅμως ποὺ ἀντιμετωπίζουν γιὰ τὴ διαβίωσίν τους εἶναι μεγάλες, γιὰτὶ τὰ 60 φράγκα τὸν μῆνα δὲν τοὺς ἐπαρκοῦν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Ἰγνάτιος παρακαλεῖ τὸν Κυβερνήτη, ἂν εἶναι δυνατὸν, ἡ βοήθεια ποὺ τοὺς χορηγεῖται νὰ αὐξηθῆ σὲ 15 φραντζεσκόνια, ἀφοῦ στῆ Γενεύη οἱ ὑποχρεώσεις τους θὰ μεγαλώσουν πιδὸν πολλὸ καὶ πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα πρέπει νὰ ληφθοῦν ἀμέσως τὰ ἀναγκαῖα μέτρα. Ὁ Καποδίστριας μένει σύμφωνος γιὰ τὴν αὐξηση τῆς ὑποτροφίας τους μὲ δύο σκουδὰ ἐπιπλέον στὸν καθένα, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ παραβοῦν τὸ καθῆκον τους. Τελευταία πληροφορία ποὺ ἔχουμε γι' αὐτοὺς εἶναι ὅτι τὸν Μάιο τοῦ 1828 ἐτοιμάζονται νὰ ἀναχωρήσουν γιὰ τὴ Γενεύη, ἀφοῦ, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς παραμονῆς τους στὴν Πίζα, ὑπῆρξαν παραδειγματικοί. (Ἐπιστολὴ Ἰωάννη Καποδίστρια [σχέδιο] ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς μητροπολίτη Ἰγνάτιο στὴν Πίζα μὲ ἡμερομηνία 26 Νοεμβρίου / 8 Δεκεμβρίου 1827 στοῦ Πρωτοψάλτη, Ἰγνατίος Οὐγγροβλαχίας, τ. Δ', τεύχ. 2, σ. 284-285· πρβλ. καὶ Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 5· ἐπιστολὴ Ἰγνατίου πρὸς Καποδίστρια μὲ ἡμερομηνία 9/21 Δεκεμβρίου 1827 ἀπὸ Πίζα στοῦ Πρωτοψάλτη, Ἰγνατίος Οὐγγροβλαχίας, σ. 291· ἐπιστολὴ Καποδίστρια πρὸς Ἰγνάτιο [σχέδιο] ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς τὸν μητροπολίτη Ἰγνάτιο στὴν Πίζα μὲ ἡμερομηνία 14/26 Δεκεμβρίου στοῦ Πρωτοψάλτη, Ἰγνατίος Οὐγγροβλαχίας, σ. 292· ἐπίσης βλ. ἐπιστολὴ Ἰγνατίου πρὸς Καποδίστρια μὲ ἡμερομηνία 8/20 Μαρτίου 1828 ἀπὸ Πίζα στῆς Ἑλένης Κούκκου, Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Ἰγνατίου, ΔΙΕΕ, τ. 12, σ. 160).

2. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 6.

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 2.

νο¹, πού είχαν έλθει να τόν προϋπαντήσουν στη Senegalia². Μαζί του ταξίδευαν και ο Ίάκωβος Ρίζος - Νερουλός, ο Ίωάννης Δομπόλης, ο Γεώργιος Μπέτσος, ο Ε. Α. Bétant, ο Νικόλαος Μαυρομάτης και ο Σταμάτιος Βούλγαρης³. Για την άκριβη ήμερομηνία της άφιξης του Καποδίστρια ο μητροπολίτης Ούγγροβλαχίας Ίγνάτιος είχε ειδοποιήσει από τη Μπολόνια τόν Γεώργιο Δουρούτη με έπιστολή του τής 4/16 Νοεμβρίου 1827⁴.

Στήν Άγκώνα οι προεστοί τής κοινότητας έσπευσαν να αναφέρουν στον Καποδίστρια τά προβλήματα και τις δυσκολίες πού αντιμετώπιζαν από τη φτώχεια και τη δυστυχία τών όμοιων τους προσφύγων Έλληνων, ζητώντας ταυτόχρονα συμβουλές και βοήθεια πάνω στο θέμα αυτό⁵. Ο Καποδίστριας, αφού τούς άκουσε προσεκτικά, τούς ευχαρίστησε και τούς έπαινέσε για τις οργανωμένες προσπάθειες, πού κατέβαλαν πιδ πριν για την καλύτερευση τών συνθηκών τής ζωής τών φτωχών προσφύγων σε όλους τούς τομείς και ιδιαίτερα για τη λειτουργία του μικρού σχολείου. Τους προέτρεψε ακόμη να συνεχίσουν τó επίπονο αυτό έργο τους και τούς ύποσχέθηκε την άμέριστη συμπαράστασή του, με όρισμένες όμως αναγκαίες προϋποθέσεις. Έτσι, σε έπιστολή του τής 19 Νοεμβρίου/1 Δεκεμβρίου 1827 αναφέρει χαρακτηριστικά τά έξής: «Οθεν διά να σās βοηθήσω όσον δύναμαι εις τó να τελειοποιήσετε την έντιμον αυτήν επιχείρησιν, δέν διστάζω εις τó να εκφράσω τά όσα περι αυτής εύχομαι και επιθυμώ»⁶.

Πρώτο παράδειγμα πού άποδεικνύει τις προθέσεις του Κυβερνήτη έχουμε την προσπάθεια πού κατέβαλε, για να έξασφαλίση την εύνοια και την προστασία του πάπα Λέοντα ΙΒ' και να άποσπάση την ύπόσχεσή του για οικονομική ενίσχυση του έλληνικού σχολείου και τής εκκλησίας τής Άγκώνας. Για τó σκοπό αυτό άπηύθυνε στις 25 Νοεμβρίου 1827 έπιστολή τόσο στον ίδιο τόν πάπα⁷, όσο και στον τοποτηρητή του στην

1. Για τη ζωή και τη δράση του Γεωργίου Δουρούτη και του γιού του Κωνσταντίνου βλ. πρόχειρα στη «Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαιδεία», τ. 9, σ. 524.

2. Παραθαλάσσια πόλη στην έπαρχία τής Άγκώνας πού απέχει 28 χλμ. από αυτή.

3. Βλ. Δουρούτη, Ο Κυβερνήτης εν Άγκωνι, σ. 414. Πρβλ. και Τρ. Ευαγγελίδου, Ιστορία του κυβερνήτου τής Ελλάδος Ίωάννου Α. Καποδίστρια, εν Αίγινη 1893, σ. 116.

4. Βλ. έπιστολή Ίγνατίου μητροπολίτη Ούγγροβλαχίας από Μπολόνια με ήμερομηνία 4/16 Νοεμβρίου 1827 στοϋ Δουρούτη, Ο Κυβερνήτης εν Άγκωνι, σ. 413.

5. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 331.

6. Βλ. Παράρτημα, αριθμ. έγγρ. 3.

7. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 333-334.

Ἀγκώνα R. Maroulli¹. Τὴν ἴδια ἐπίσης ἡμέρα ἔγραψε καὶ στοὺς προεστοὺς τῆς κοινότητος ἀνακοινώνοντας τὶς ἐνέργειές του αὐτὲς καὶ παρέχοντάς τους πληροφορίες γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ζητοῦσαν βοήθεια ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ πάπα. Ὅμως οἱ προσπάθειές του αὐτὲς δὲν εὐδωθήθηκαν, ἀφοῦ, ὅπως βλέπουμε ἀργότερα ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια τὸν Νοέμβριο τοῦ 1827 πρὸς τὸν Ρῶσο πρίγκιπα Gagarine, ἀπεσταλμένο τῆς Ρωσίας στὴ Ρώμη, ὁ πάπας δὲν ἔδειξε κανένα ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἔτσι, στὴν τελευταία αὐτῆ ἐπιστολὴ τοῦ Κυβερνήτη διαβάζουμε τὰ ἐξῆς: «...*Je me suis expliqué très amicalement et très confidentiellement avec le Délégué sur le chapitre de la Chapelle et il m'a assuré que le S. Père laisser à faire, pourvu cependant qu'on n'ait pas l'avi d'avoir remporté une victoire, et conséquemment qu'on ne lui adresse aucune demande ni formelle, ni confidentielle*»².

Γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση καὶ τελειοποίησή τῆς τόσο συγκινητικῆς προσπάθειας τῶν προεστώτων ὁ Κυβερνήτης πρότεινε νὰ συνταχθῆ ἓνα καταστατικὸ γιὰ τὴν πιὸ εὐρυθμη λειτουργία τῆς διοίκησης τῆς ἀδελφότητος καὶ ιδιαίτερα τοῦ σχολείου. Τὸ καταστατικὸ αὐτὸ θὰ διευκόλυνε ἀκόμη τὴ λύση τῶν προβλημάτων τους σὲ μεγάλο βαθμὸ, ἀλλὰ καὶ ταυτόχρονα θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ ἐπίσημη ἐγγύηση τῆς νομικῆς ὑπαρξῆς των. Ἔτσι καὶ μὲ τὸ διορισμὸ ἀργότερα τοῦ δημοσίου προξένου στὴν Ἀγκώνα³, ἀναγνωρισμένου ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ διοίκηση, θὰ τοὺς παρέχονταν σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα ἡ δυνατότητα κάθε αἴτημά τους νὰ ἔχη νόμιμο καὶ ἐπίσημο χαρακτήρα. Ὡς τότε ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀκολουθοῦν ἓνα εἶδος προσωρινοῦ κανονισμοῦ, ποὺ τοὺς ὑπέβαλε ὁ Καποδίστριας ἐγγράφως στὶς 19 Νοεμβρίου/1 Δεκεμβρίου 1827 καὶ ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἑπτὰ ἄρθρα⁴. Στὰ τρία πρῶτα ἄρθρα παρέχονταν ὁδηγίες γιὰ τὴ διοικητικὴ ὀργάνωση καὶ τὸν οἰκονομικὸ προγραμματισμὸ τῆς κοινότητος. Στὸ 4ο καὶ 5ο ἄρθρο ἀναπτυσσόταν ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας τοῦ σχο-

1. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 334-335.

2. Βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς τὸν πρίγκιπα Gagarine στὴ Ρώμη, μὲ ἡμερομηνία 18/30 Νοεμβρίου 1827 (Α. Ι. Γ., Ἀ ρ χ. Κ α π ο δ., Φ. 388, σ. 20α).

3. Δυστυχῶς δὲν μπορέσαμε νὰ ἐξακριβώσουμε, ἂν τελικὰ καὶ πότε πραγματοποιήθηκε ὁ διορισμὸς τοῦ δημοσίου προξένου στὴν ἐλληνικὴ αὐτὴ κοινότητα. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ ἀτόνησε προοδευτικὰ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ, ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως βλέπουμε ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία Καποδίστρια - Μαρίνογλου, κατὰ τὰ ἔτη 1828, 1829, ὁ Κυβερνήτης εἶχε μεταβιβάσει κατὰ κάποιον τρόπο σιωπηρὰ τὸ ρόλο τοῦ προξένου στὸν Κ. Μαρίνογλου (βλ. Α. Ι. Γ., Ἀ ρ χ. Κ α π ο δ., Φ. 329, ἀριθμ. ἐγγρ. 1-9).

4. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

λείου και καθοριζόταν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἰδρύματος. Τὸ 6ο ἄρθρο ἀναφερόταν στὴν ὑπηρεσία καὶ τὴ συντήρηση τῆς ἐκκλησίας καὶ στὸ 7ο ὑπενθυμιζόταν ἡ ὑποχρέωση τῶν προεστώων νὰ ἀποδίδουν λεπτομερῆ λογαριασμὸ στοὺς κατοίκους τῆς κοινότητας.

Τὸ πρῶτο ἄρθρο, σὲ συσχετισμὸ μάλιστα μὲ τὸ σύστημα ποῦ εἶχαν ἐπιλέξει μὲ τὸ καταστατικὸ τῆς 1/13 Μαρτίου 1823, ὄριζε πέντε ἄτομα, τὰ ὁποῖα κάθε χρόνο, τὸ Πάσχα, ὑποχρεώνονταν νὰ ξαναθέτουν ὑποψηφιότητα γιὰ τὴν ἐπανεκλογή τους. Τὰ ἄτομα αὐτὰ ἦταν: ὁ Κωνσταντῖνος Μπαχαρᾶς, ὁ Γεώργιος Δουρουτῆς, ὁ Ἀθανάσιος Παπαθεοδώρου, ὁ Ἰωάννης Καραϊωάννης καὶ ὁ Γεώργιος Φραγγιάδης¹. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀγκώνας δέχτηκαν μὲ προθυμία τὴν πρόταση τῶν υποψηφίων καὶ τὴν ἐπικύρωσαν ὁμόφωνα μὲ τὴν ψῆφο τους².

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογή τους οἱ πέντε προεστοὶ ἔστειλαν πρὸς τὸν Καποδίστρια ἐπιστολή, στίς 22 Νοεμβρίου/4 Δεκεμβρίου 1827, μὲ τὴν ὁποία ἀνακοίνωναν τὴν πανηγυρικὴ ἀνάδειξή τους στὴ διοίκηση τῆς ἀδελφότητας. Προσέθεταν ἐπίσης ὅτι, παρὰ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματα ποῦ θὰ ἀντιμετώπιζαν στὴ νέα τους θέση, δὲν θὰ δίσταζαν νὰ ἀναλάβουν τὸ βαρὺ καὶ ἐπίπονο αὐτὸ ἔργο, στηρίζοντας τὶς ἐλπίδες τους στὴ μεγαλοψυχία τοῦ Κυβερνήτη καὶ στὴν ἀγάπη τῶν ὁμογενῶν τους³.

Σύμφωνα μὲ τὸ δεῦτερο ἄρθρο τοῦ κανονισμοῦ, τὴν προεδρία τῆς ἐκλεγμένης ἐπιτροπῆς θὰ ἀναλάμβανε ὁ πιὸς μεγάλος στὴν ἡλικία, ποῦ θὰ ἦταν καὶ ὑπεύθυνος γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ ταμείου τῆς κοινότητας. Τὰ ὑπόλοιπα μέλη θὰ τὸν βοηθοῦσαν στίς ἄλλες ὑποθέσεις τῆς ἀδελφότητας καὶ ἰδιαίτερα στὴν τήρηση τῶν κοινοτικῶν βιβλίων. Ἄν συναντοῦσαν δυσκολίες, μπορούσαν νὰ ἀπασχολοῦν καὶ τὸ δάσκαλο τοῦ σχολείου Δημήτριο Βρανᾶ, στὸν ὁποῖο θὰ χορηγοῦσαν γιὰ τὸ ἔργο τοῦ γραμματικοῦ μικρὴ χρηματικὴ ἀποζημίωση⁴. Ἐχοντας ὑπ' ὄψη τους αὐτὲς τὶς ὁδηγίες οἱ προεστοὶ ἐξέλεξαν πρόεδρο τὸν Κωνσταντῖνο Μπαχαρᾶ, σὰν μεγαλύτερο στὴν ἡλικία⁵. Ἀναλαμβάνοντας τὰ καθήκοντά του στὸ νέο ἀξίωμα ὁ Μπαχαρᾶς ἔδειξε ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ τὴ σωστὴ διοργάνωση τοῦ ταμείου, ποῦ εἶχε τοὺς ἐξῆς πόρους⁶:

1. Τὰ εἰσοδήματα ποῦ προέρχονταν ἀπὸ τὴ συμφωνία τῆς 1/13 Μαρτίου 1823. Αὐτὰ προέκυπταν ἀπὸ τὶς ἐτήσιες εἰσφορὲς τῶν τριῶν

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.
2. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 4.
3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 5.
4. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.
5. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.
6. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

τάξεων καὶ τῆ φορολογία τοῦ 10/00 στὶς ἐμπορικὲς συναλλαγὲς καὶ ἀγοραπωλησίες. Ἐπειδὴ μάλιστα τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ κάτοικοι τῆς ἀδελφότητος δὲν ἦταν συνεπεῖς στὶς ὑποχρῶσεις τους καὶ ἡ εἰσπραξὴ τῶν ἐσόδων δὲν γινόταν κανονικά, ὁ πρόεδρος παρακινεῖ τῶρα τοὺς ἐπιτρόπους νὰ ἐργασθοῦν μὲ μεγαλύτερη προθυμία γιὰ τὴν τακτοποίηση τῶν οἰκονομικῶν ἀνωμαλιῶν¹.

2. Τὸ ποσὸν ποὺ κάθε φορὰ θὰ συγκεντρωνόταν ἀπὸ φιλανθρωπικούς ἐράνους ἢ εὐεργετικὲς προσφορὲς τῶν ὁμογενῶν².

3. Τὰ 300 ἰσπανικὰ δίστηλα, ποὺ πρόσφερε ὁ Καποδίστριας στὰ τέλη Νοεμβρίου 1827, μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ καταβάλλωνται κάθε χρόνος³, ἂν βέβαια ἡ κοινότητα δεχόταν ἓνα σημαντικὸ μέρος ἀπὸ τὸ κεφάλαιο αὐτὸ νὰ διατεθῆ γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τῶν ἀπόρων προσφύγων καὶ τῆ λειτουργία τοῦ σχολείου⁴.

Γιὰ τὴν ἐποπτεία τοῦ σχολείου ὑπεύθυνος ὀρίζεται ὁ Γεώργιος Φραγγιάδης, ἓνας ἀπὸ τοὺς πέντε ἐπιτρόπους τῆς ἀδελφότητος⁵. Δὲν γνωρίζουμε ἀπὸ παλαιότερες μαρτυρίες τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν προέλευση τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ σχολείου. Τὸ σχολεῖο βρισκόταν πολλὰς φορὲς κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς ἐκκλησίας, ποὺ συνήθως εἶχε ἓναν ἐπίτροπο, διαχειριστὴ τῶν οἰκονομικῶν. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν ἀπὸ μιὰ τέτοια κατάσταση νὰ προῆλθε καὶ ὁ θεσμὸς αὐτὸς στὸ σχολεῖο⁶. Ἀκόμη, ἡ ἀνάγκη τῆς ὀρθῆς καθοδήγησης ὀλόκληρου τοῦ σχολικοῦ μηχανισμοῦ δημιούργησε τὶς κατάλληλες συνθήκες καὶ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἐπόπτη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, τὸ ἄτομο ποὺ θὰ ἀναλάμβανε τὰ καθήκοντα τοῦ ἐφόρου, ἔπρεπε νὰ ἔχη τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις καὶ τὴ σχετικὴ πείρα γύρω ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα. Ἔτσι λίγο ἀργότερα διαπιστώνουμε σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὸν Μουστοξύδη, στὶς 7 Δεκεμβρίου 1827, τὴν ἐπιθυμία τοῦ Κυβερνήτη νὰ ἐπιθεωρήσῃ ὁ Μουστοξύδης τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας, γιατί ὁ ἐφορὸς του Γεώργιος Φραγγιάδης «δὲν ἦταν καὶ τόσο γραμματισμένος»⁷.

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

2. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 332.

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 6.

4. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 337.

5. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

6. Ὁ θεσμὸς τοῦ ἐφόρου ἢ ἐπιτρόπου διατηρήθηκε καὶ στὰ σχολεῖα, ποὺ ἴδρυσε λίγο ἀργότερα ὁ Καποδίστριας στὴν Ἑλλάδα, (βλ. Ἐλένης Μπελιᾶ, Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον (1828-1832), ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 67-72).

7. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 360.

Ίδιαίτερα για τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας ὁ ἔφορος ἐπιφορτιζόταν μὲ πολλές καὶ σοβαρὲς ὑποχρεώσεις¹. Πρῶτο μέλημά του θεωροῦνταν ἡ ἀνακαίνιση τοῦ σχολείου στὴν ἀρχὴ κάθε διδακτικοῦ ἔτους καὶ ἡ προετοιμασία του μὲ τὴ στενὴ συνεργασία τῶν δασκάλων. Μετὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ἀναρτήσῃ στὸν ἐξωτερικὸ τοῖχο τοῦ σχολείου μιὰ ἀνακοίνωση μὲ μεγάλα καὶ εὐδιάκριτα γράμματα, γραμμένη ταυτόχρονα σὲ δύο γλώσσες, τὴν ἐλληνικὴ καὶ τὴν ἰταλική. Στὴν ἀνακοίνωση αὐτὴ θὰ ἀναφέρονταν οἱ ἡμέρες καὶ οἱ ὥρες τῶν μαθημάτων κάθε δασκάλου καὶ οἱ κανόνες τῆς εὐταξίας καὶ πειθαρχίας, ὅροι ἀπαραίτητοι γιὰ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ σχολείου. Μέσα στὰ καθήκοντα τοῦ ἐφόρου περιλαμβάνονταν ἀκόμη ἡ συχνὴ ἐπίσκεψη τοῦ σχολείου σὲ ὄρες μαθημάτων, ἡ ἐξακρίβωση τῆς κανονικῆς καὶ πρόθυμης ἐργασίας μαθητῶν καὶ δασκάλων καὶ ἡ καταβολὴ ξεχωριστῆς προσπάθειας γιὰ τὴν καλλιγραφία τῶν μαθητῶν. Τέλος ὁ ἔφορος εἶχε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναφέρῃ κάθε τρεῖς μῆνες στὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησις τὶς προόδους τῶν μαθητῶν, ἐπισυνάπτοντας στὴν ἀναφορὰ του μερικὰ γυμνάσματα τῶν νέων μαθητῶν στοὺς κλάδους τῆς προπαρασκευαστικῆς διδασκαλίας των².

Στὶς ἀναφορὲς τοῦ ἐφόρου θὰ στηριζόταν μετέπειτα ἡ ἐλληνικὴ διοίκηση γιὰ τὴν ἀνάλογη συνδρομὴ τοῦ σχολείου εἴτε μὲ τὴ συμπλήρωση τῶν διαφόρων ἐλλείψεων σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ κυρίως μὲ τὴν ἀποστολὴ δασκάλων, εἴτε μὲ τὴν πρόωθηση τῶν καλύτερων μαθητῶν σὲ ἀνώτερα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα στὶς διάφορες πόλεις τῆς Εὐρώπης σύμφωνα μὲ τὴν κλίση κάθε μαθητῆ³.

Ἐκτός βέβαια ἀπὸ τὴ συνειδητὴ ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἐφόρου, βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀπρόσκοπη λειτουργία τοῦ σχολείου θεωροῦνταν ἐπίσης: 1) Ἡ ἀνέυρεση ἐνὸς κτιρίου μὲ κατάλληλη ἐπίπλωση γιὰ τὴ στέγαση καὶ παρακολούθηση τῶν μαθητῶν· 2) ὁ διορισμὸς διδακτικοῦ προσωπικοῦ μὲ ἱκανὰ καὶ ἀναμφισβήτητα προσόντα, ποὺ θὰ ἐξασφάλιζαν τὸ σωστὸ τρόπο ἐκπαιδεύσεως τῶν μαθητῶν, καὶ 3) ἡ ἀγορὰ τῶν ἀπαραίτητων βιβλίων τόσο γιὰ τοὺς μαθητὲς ὅσο καὶ γιὰ τοὺς δασκάλους. Γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν παραπάνω ἔπρεπε βέβαια νὰ ἐξοικονομηθοῦν οἱ ἀναγκαῖοι πόροι, ποὺ θὰ κάλυπταν ὅλες τὶς ἀπαραίτητες δαπάνες τους. Οἱ πόροι αὐτοὶ θὰ ἐξασφαλιζόνταν, πέρα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀπορρόφηση τῶν ἐσόδων τοῦ ταμείου τῆς ἀδελφότητος, καὶ ἀπὸ τὸ μερίδιο τῆς «Κάσας τῶν ὄρφανῶν» ποὺ τὴν διαχειρίζονταν οἱ ἀδελ-

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

2. Γιὰ τὰ καθήκοντα καὶ τὶς δικαιοδοσίαι τῶν ἐφόρων στὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδας κατὰ τὴν Καποδιστριακὴ περίοδο βλ. Μ π ε λ ι ᾶ, Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Λακωνίαν, σ. 67-72.

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

φοὶ Hentsch στὴ Γενεύη¹. Τὸ ταμεῖο αὐτὸ εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀμέριστη δυνατὴ βοήθεια πρὸς τὰ ὀρφανὰ καὶ φτωχὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Εὐρώπης, πού οἱ τουρκικὲς ἀγριότητες εἶχαν ξεριζώσει ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, κυρίως μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἔτσι, βλέπουμε τὸν Καποδίστρια, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1827, νὰ ζητᾷ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Hentsch τὸ ποσὸν τῶν 2300 γαλλικῶν φράγκων γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας². Ἐνα ἐξάμηνο ἀργότερα τὸ ταμεῖο τῆς κοινότητος ἐνισχύθηκε μὲ 3000 ρούβλια, πού ἔστειλε ὁ τσάρος στὴν ἑλληνικὴ κοινότητα, διὰ μέσου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Ρωσίας στὴ Ρώμη πρίγκιπα Gagarine, εἰδικὰ γιὰ τὴν ἀνατροφή καὶ τὴ μόρφωση τῶν ὀρφανῶν τοῦ σχολείου³.

Τὴν προσφορὰ αὐτὴ τὴν εἶχε ζητήσει ὁ Καποδίστριας, ὅταν βρι-

1. Γιὰ τὸ ταμεῖο αὐτὸ τῶν ὀρφανῶν κρίνουμε σκόπιμο νὰ ἀναφέρουμε τὰ ἀκόλουθα: οἱ ἀδελφοὶ Hentsch, διατηροῦσαν στὴ Γενεύη «Κάσσα Συνδρομῆς ὑπὲρ τῶν ἐν ἀλλοδαπῇ ὀρφανῶν Ἑλληνοπαίδων», δηλαδὴ ταμεῖο τῶν ὀρφανῶν ἑλληνοπούλων τῆς Εὐρώπης. Οἱ πόροι τοῦ ταμείου προέρχονταν ἀπὸ τὶς δωρεὲς τῶν πλούσιων φιλογενῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μάλιστα ὁ Καποδίστριας εἶχε περιοδεύσει στὴν Εὐρώπη τὸ δεῦτερο ἐξάμηνο τοῦ 1827, ἐκθέτοντας τὴ συγκινητικὴ κατάστασι τῶν ὀρφανῶν καὶ προσπαθώντας νὰ ἀγγίξῃ τὰ πατριωτικὰ τους αἰσθήματα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ σ' αὐτὰ κάποια βοήθεια. Τὰ ἔσοδα τοῦ ταμείου χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Hentsch, γιὰ τὶς ἐμπορικὲς τους συναλλαγές, ὅχι μόνον χωρὶς κανένα κέρδος, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιβάρυνση ἐτήσιου τόκου 4,50%. Ἐπιπλέον εἶχαν τὴν ὑποχρέωσι νὰ καταγράφουν μὲ ἀκρίβεια τὰ ὄνοματα τῶν δωρητῶν, ἔτσι πού ἀργότερα τὰ εὐεργετημένα παιδιὰ νὰ τοὺς γνωρίζουν καὶ νὰ μποροῦν νὰ τοὺς δώσουν τὰ δεῖγματα τῆς ἐθνικῆς τους εὐγνωμοσύνης. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ στέφθηκε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, ἀφοῦ παρὰ πολλοὺ Ἑλλήνες τῆς Εὐρώπης καὶ κυρίως ἔμποροι ἀναποκρίθησαν στὴν ἐκκλήσι τοῦ Κυβερνήτη καὶ πολλὰ ὀρφανὰ ὄχι μόνον κατόρθωσαν νὰ ἐπιζήσουν, κατὰ τὴ δύσκολη ἐκείνη περίοδο, ἀλλὰ καὶ νὰ σπουδάσουν (βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς τοὺς ἀδελφούς Hentsch στὴ Γενεύη μὲ ἡμερομηνία 25 Νοεμβρίου / 7 Δεκεμβρίου 1827, στὸ Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 33· πρβλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 320, Ἐπιστολὴ μητροπολίτη Ἰγνατίου πρὸς Καποδίστρια ἀπὸ Πίζα μὲ ἡμερομηνία 8/20 Μαρτίου 1828 στοῦ Πρωτοψάλτη, Ἰγνατίος Οὐγγροβλαχίας, τ. 2, σ. 295· ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Παρίσι πρὸς τὸν Δημήτριο Καριτζιώτη στὴν Τεργέστη, μὲ ἡμερομηνία 27 Σεπτεμβρίου / 9 Ὀκτωβρίου 1827, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 3-4 καὶ τοῦ Ἰδίου, ἐπιστολὴ ἀπὸ Παρίσι πρὸς τὸν ἀρχιμανδριτὴ Μιχαὴλ στὴν Τεργέστη, μὲ ἡμερομηνία 27 Σεπτεμβρίου / 9 Ὀκτωβρίου 1827, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 4-5).

2. Βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς ἀδελφούς Hentsch στὴ Γενεύη μὲ ἡμερομηνία 25 Νοεμβρίου / 7 Δεκεμβρίου 1827, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 33. Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὁ Καποδίστριας ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ τὰ ἑξῆς: «Payez ici pour moi à la Caisse de la Confrérie grecque d' Ancône au secours de l' école destinée également aux pauvres et orphelins, fr. de France : 2.300».

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἔγγρ. 8.

σκόταν ακόμη στην 'Αγκώνα, με έπιστολή του τῆς 18/30 Νοεμβρίου 1827, πρὸς τὸν πρίγκιπα Gagarine, στὸν ὁποῖο ἐξέθετε με κάθε λεπτομέρεια τὴν κατάσταση πού επικρατοῦσε στὴν ἑλληνικὴ παροικία καὶ ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμία γιὰ εὐνοϊκὴ μεσολάβηση στὸ Ρῶσο αὐτοκράτορα. Στὴν ἐπιστολή του αὐτὴ ἔγραφε συγκεκριμένα τὰ ἐξῆς: «*Je vous donne ces détails, mon Prince, et je vous en procurerai d'autres sur l'ancienne église grecque d'Ancone afin que vous puissiez juger s'il ne serait pas convenable de solliciter de la munificence de l'Empereur quelques secours au moyens desquels cette confrérie se trouve à même de donner suite au plan dont je lui ai donné les premières bases. Il ne s'agirait que de deux ou trois mille roubles, donnés pour une seule fois à titre d'aumône et au bénéfice des orphelins. Mais en les adressant aux Chefs de la Confrérie, il serait bon de leur faire entendre qu'il est de l'intention de l'Auguste Donateur que cette somme soit employée conformément aux règlements qu'ils ont adoptés en Novembre de cette année*»¹.

Με τὰ χρήματα αὐτὰ ἡ ἐπιτροπὴ σκόπευε νὰ προβῆ ἀρχικὰ στὴν ἐνοικίαση ἑνὸς οἰκήματος στὸ κέντρο τῆς πόλης με ἓνα ἢ δύο μεγάλα δωμάτια, πού θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν ὡς αἴθουσες, γιὰ τὴ στέγαση τῶν μαθητῶν. Ἀμέσως κατόπιν θ' ἀκολουθοῦσε ὁ κατάλληλος ἐξοπλισμὸς τοῦ σχολείου με τὰ ἀναγκαῖα ἐπιπλα, ὅπως τραπέζια, καθίσματα, μελανοδοχεῖα, βιβλιοθῆκες καὶ ὅσα ἄλλα χρειάζονταν γιὰ νὰ προσδώσουν σ' αὐτὸ τὸ κτίριο τὴ μορφή ἑνὸς σχολείου². Εἶχε συμφωνήσει ἐπίσης ὁ Καποδίστριας με τὸν ἀπεσταλμένο τῶν Ἑλλήνων τῆς παροικίας, ὅταν τὸ ταμεῖο τῆς κοινότητας ἀποικοῦσε γερὰς οἰκονομικὰς βάσεις, νὰ ἀγοράσουν ἓνα εὐρύχωρο οἰκῆμα, στὸ ὁποῖο θὰ στεγαζόταν τὸ σχολεῖο καὶ θὰ ἐξασφαλιζόταν ἡ διαμονὴ τῶν δασκάλων. Μποροῦσε ἀκόμη ἀργότερα νὰ χρησιμοποιηθῆ μιὰ ἀπὸ τίς αἴθουσες τοῦ σχολείου γιὰ παρεκκλήσι καὶ χρέη ἐφημέριου νὰ ἐκτελῆ ἕνας ἀπὸ τοὺς δασκάλους - ἱερεῖς³.

Δὲν γνωρίζουμε κατὰ πόσο τὰ παραπάνω τηρήθηκαν σχολαστικά, ὁμως τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας λειτούργησε κανονικά. Κατὰ τὸ ἐπόμενο μάλιστα ἔτος, τὸν Μάιο τοῦ 1828, οἱ προεστοὶ τῆς κοινότητας ἀναφέρουν στὸν Κυβερνήτη ὅτι μέσα στὰ ἔξοδα γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ

1. Βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς τὸν πρίγκιπα Gagarine στὴ Ρώμη με ἡμερομηνία 18/30 Νοεμβρίου 1827, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 20α-21.

2. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

3. Βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς τὸν πρίγκιπα Gagarine στὴ Ρώμη με ἡμερομηνία 18/30 Νοεμβρίου 1827, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 20α-21.

σχολείου συμπεριλαμβάνεται κάθε μήνα καὶ τὸ ποσὸ τοῦ ἐνοικίου του¹.

Ἀμέσως παρακάτω θὰ προσπαθήσουμε νὰ παρουσιάσουμε τὴν ὅλη ὀργάνωση καὶ λειτουργία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου τῆς Ἀγκῶνας κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο 1827-1829, ἐξετάζοντας σὲ τρία χωριστὰ κεφάλαια τὰ τρία ἀντίστοιχα βασικὰ στοιχεῖα του, τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ, τοὺς μαθητὲς καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα (βιβλιοθήκη) τοῦ σχολείου.

Α' ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τοῦ σχολείου τὸ ἀποτελοῦσαν τρεῖς δάσκαλοι, ὁ Δημήτριος Βρανᾶς ἀπὸ τὴ Λέσβο², ὁ Ἰωσήφ Γκινάκας ἀπὸ τὴ Ἄρτα³ καὶ ὁ Ἰταλὸς Δομένικος Ρέκης⁴. Οἱ δύο Ἕλληνες παρέδιδαν μαθήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ὁ Ἰταλὸς μαθήματα ἀριθμητικῆς, ἰταλικῆς καὶ καλλιγραφίας. Ὁ Δημήτριος Βρανᾶς καὶ ὁ Ἰωσήφ Γκινάκας ὀρίστηκαν διευθυντὲς τῶν δύο τάξεων τοῦ σχολείου, πού προϋπῆρχαν καὶ γιὰ τὴ διατήρηση τῶν ὁποίων συμφώνησε καὶ ὁ Καποδίστριας⁵. Δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε τίς ἱκανότητες τῶν τριῶν δασκάλων, οὔτε κατὰ πόσο αὐτὲς ἀνταποκρίνονταν, σχετικὰ ἢ ἀπόλυτα, στὰ προσόντα πού πρέπει νὰ ἔχη ἕνας ὀλοκληρωμένος ἐκπαιδευτικὸς καὶ στὴν τελειότητα πού ἐπιθυμοῦσε ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας⁶. Ἡ ἀκριβὴς μέθοδος διδασκαλίας καὶ ὁ τρόπος μεταδόσεως τῶν μαθημάτων δὲν μᾶς εἶναι ἐπίσης γνωστά. Πρώτιστη φροντίδα τῶν δασκάλων ἦταν ἡ σωστὴ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπὸ τοὺς μαθητὲς μὲ τὴν ἀνάγνωση

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8.

2. Εὐάγγελιδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τ. Β', σ. 483. — Δουρουόττη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 417.

3. Δουρουόττη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 417. Ὁ Γκινάκας ἀργότερα διέπρεψε στὴν Ἑλλάδα ὡς καθηγητὴς καὶ Γυμνασιάρχης (βλ. ἐνθ' ἄνωτ., σ. 414).

4. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8. Πρβλ. καὶ Δουρουόττη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 417.

5. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

6. Σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὴν Ἀγκῶνα πρὸς τὸν Μουστοξύδη μὲ ἡμερομηνία 7/19 Δεκεμβρίου 1827 ὁ Καποδίστριας ἀναφερόμενος εἰδικὰ στοὺς δασκάλους, λέγει : «Βλέπε ἀτενῶς πρὸς τοῦτο τὸ κατεπεῖγον καὶ ἀξιολογώτατον σπούδασμα, ἐφ' ᾧ χρειάζονται, α'. ἄνθρωποι μεταξὺ τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἢ εἰκοσιπέντε καὶ τριακονταπέντε ἐτῶν, ἀνεπίληπτοι εἰς τὰ ἦθη καὶ εἰς τὴν θεοσεβειαν, β'. δυνατοί, δυνατώτατοι εἰς τὴν γλώσσαν των καὶ ἱκανῶς εἰδότες μίαν τῶν λαλουμένων ξένων γλωσσῶν, γ'. ἐκδοτοὶ ὄλως εἰς τὸν ἔρωτα τῆς μαθήσεως καὶ ἰδιάζουσιν ἔχοντες ροπήν πρὸς μίαν τινὰ τῶν ἐπιστημῶν. Ὅταν εὐρῆς Ἕλληνας συμπεριφέροντας τὰ τρία ταῦτα, ἃς εἶναι καὶ πλέον ἢ ὀλιγώτερον ἡλικιωμένοι, παραίνεσον αὐτοὺς νὰ μὲ προβάλλωσι ρητῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, παρασημειῶν τὰ δέοντα εἰς τὴν αἰτησίν των» (βλ. Μ. Σχινῆ, Ἐπιστολαί, Ι. Α. Καποδίστρια, Ἀθήνησιν 1841, τ. Α', σ. 258).

και τή γραφή αποσπασμάτων αρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων και ἡ προ-
 παιδεία τῶν μαθητῶν στήν ἀριθμητική με τήν ἐκγύμνασή τους στά στοι-
 χειώδη θεωρήματα και προβλήματα της· επίσης ἡ θρησκευτική κατήχη-
 ση, ἡ γνώση τῆς ἱστορίας, ἡ γεωγραφική κατάρτιση και ἡ ἐκμάθηση
 μιᾶς ξένης γλώσσας, συνήθως τῆς ἰταλικῆς. Στή μέθοδο παραδόσεως ὁ
 Καποδίστριας ζητοῦσε ἐνεργό συμμετοχή τῶν μαθητῶν στό μάθημα. Για
 τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁ δάσκαλος ἔπρεπε νὰ παραδίδη ὄχι σὲ ξερὸ ἀφηγηματι-
 κὸ τόνο, ἀλλὰ νὰ προσδίδη κάποια ζωντάνια στό μάθημα, ὑποβάλλοντας
 ἐρωτήσεις, ἐπιδεικνύοντας εἰκόνες και χάρτες και χρησιμοποιώντας κά-
 θε ἄλλο ἐποπτικὸ μέσο, πού θὰ εἶχε ἄμεση σχέση κάθε φορά με τὸ ἀντι-
 κείμενο τῆς διδασκαλίας¹. Χρειαζόταν λοιπὸν μεγάλη ἰκανότητα και
 ἀρκετὸς κόπος ἀπὸ τοὺς δασκάλους γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ κατάλληλη μόρ-
 φωση τῶν μαθητῶν. Ἔτσι παρατηροῦμε σὲ ἓνα ἄρθρο τῆς Γενικῆς Ἐφη-
 μερίδας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1829 σχετικά με τοὺς δασκάλους τὰ ἐξῆς :
 «...Οἱ στοχασμοὶ οὗτοι ἠνάγκασαν τὸν Κυβερνήτην νὰ βάλῃ ὡς διδασκά-
 λους τῆς πατρίου γλώσσας ἄνδρας χρηστοὺς και ἡλικιωμένους, ἐν τῷ μέ-
 σω τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἢ εἰς τὰς τῶν ἀλλογενῶν μόνον φροντίδας
 παραδεδομένων νεανίσκων και νὰ διαγράψῃ κανόνες εἰς τοὺς κατὰ και-
 ροὺς προεστῶτας τῶν ἐν ταῖς παραλίαις πόλεσιν οἰκούντων και παροι-
 κούντων Ἑλλήνων, διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ ὠφέλιμα τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα
 εἶχον συστήσει ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας»². Τὴν ἐπο-
 χὴ ἐκείνη ὅμως οἱ συνθήκες διαβίωσης ἦταν δύσκολες και προβληματι-
 κές, με ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ἀφήνουν ἐντελῶς ἐλεύθερη και ἀνεπηρέαστη
 τὴν προσωπικότητα τοῦ δασκάλου νὰ ἀσχοληθῇ ἀπερίσπαστα με τὸ κα-
 θῆκον του³.

Ἡ ἀμοιβὴ τῶν δασκάλων καταβαλλόταν ἀπὸ τὴ μηνιαία συγκεν-
 τρωτικὴ εἰσφορά τῶν γονέων πού εἶχαν τὴν οἰκονομικὴ εὐχέρεια νὰ πλη-
 ρώνουν γιὰ τὴ φοίτηση τῶν παιδιῶν τους, και ἀπὸ τὸ χρηματικὸ ποσό,
 πού χορηγοῦσε τὸ ταμεῖο τῆς ἀδελφότητος γιὰ τὴ φοίτηση τῶν ὄρφανῶν.

1. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Καποδίστρια, με ἡμερομηνία 25 Φεβρουαρίου
 8 Μαρτίου 1828, ὁ Μουστοξύδης ἀνάμεσα στὶς ἄλλες πληροφορίες, μᾶς δίνει και μιὰ
 σύντομη ὑπόδειξη γιὰ τὸν τρόπο διδασκαλίας, πού ἐπιθυμοῦσε ὁ Κυβερνήτης : «*La
 meilleure manière d'apprendre aux jeunes gens l'histoire de leurs ancêtres, c'est de
 parler à leur âme par la voie des yeux de donner la vie et l'action aux personnages
 et de changer le lecteur en spectateur. Voilà ce que Votre Excellence m'a dit une fois
 et en daignant me développer sa pensée elle a reconnu qu'il faut substituer à l'aridité
 des abrégés historiques le charme des gravures accompagnées d'une courte description*»
 (Ἄρχ. Μουστοξύδης, Δεσμὸς Ε', Φ. 1).

2. Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος, 1829, ἀριθμ. φύλλ. 87, Σάββατον, 21 Δε-
 κεμβρίου 1829, σ. 347.

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8.

Σε κάθε δηλαδή δάσκαλο ἢ κοινότητα θὰ χορηγοῦσε ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ ταμείου της τρία τάλληρα τὸν μῆνα. Τῇ λύσει αὐτῇ τὴν εἶχε ὑποδείξει ὁ Καποδίστριας, μὲ τὴν προσθήκη νὰ διορισθῇ ἓνας δάσκαλος τῆς ἰχνογραφίας, ὁ ὁποῖος θὰ ἀμειβόταν γιὰ ὅλους τοὺς μαθητὲς τὸ πολὺ μὲ ἕξι τάλληρα τὸν μῆνα ἀπὸ τὸ κονδύλι τῶν ἐξόδων τοῦ σχολείου¹. Ὅπως φαίνεται, ὁ μισθὸς αὐτὸς δὲν ἦταν καθόλου ἱκανοποιητικὸς, ἀν ὄχι ἀσήμαντος. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴ διαφορά μισθοδοσίας, πού ζήτησε ὁ Ἰταλὸς δάσκαλος Francesco del Buono, στὸν ὁποῖο ἀπευθύνθηκαν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀγκώνας γιὰ τὴν καλύτερη ἐπάνδρωση τοῦ σχολείου τους τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1828. Ζήτησε γιὰ τὴν ἰταλικὴ καὶ λατινικὴ γλώσσα, τὴν κοσμογραφία, γεωγραφία, ἱστορία καὶ μυθολογία 35 σκουῖδα τὸ μῆνα· γιὰ τὴν ρητορικὴ καὶ τὴν ἰταλικὴ καὶ λατινικὴ ποίηση 40 σκουῖδα· γιὰ τὴ λογικὴ, μεταφυσικὴ καὶ φυσικὸ δίκαιο 45 σκουῖδα τὸ μῆνα².

Ἡ ἀμοιβὴ τῶν δασκάλων ἐξοκολουθοῦσε νὰ παρέχεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού εἶχε καθιερώσει ὁ Καποδίστριας, ὅπως ἀναφέρουν ἀργότερα, τὸν Μάιο τοῦ 1828, μὲ ἐπιστολὴ τους πρὸς τὸν Κυβερνήτη οἱ προεστοὶ τῆς ἀδελφότητος, ὅπου τοῦ ἀνακοινώνουν, ὅτι ἀντλοῦν ἀπὸ τὸ ταμεῖο τους περίπου 18 μὲ 20 τάλληρα τὸν μῆνα γιὰ τὴ μισθοδοσίαν τῶν τριῶν δασκάλων. Στὸ ποσὸ αὐτὸ περιλαμβάνονταν ἀκόμη τὰ ἔξοδα ἐνοικίου τοῦ σχολείου, καθὼς καὶ μερικὲς μικρὲς ἀναπόφευκτες δαπάνες, πού μπορεῖ νὰ ἐπιφέρῃ ἡ λειτουργία ἐνὸς σχολικοῦ ἰδρύματος³. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τίς συνθήκες ἦταν ἐπόμενο οἱ δάσκαλοι νὰ μὴν ἀνταποκρίνονται μὲ τὴν ἀπαραίτητη πληρότητα στὰ καθήκοντά τους. Διακρίνονταν βέβαια γιὰ τὸ πνεῦμα τῆς καλῆς διάθεσης καὶ γιὰ τὸ ζῆλο γιὰ ἐργασία, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀρκοῦσε νὰ καλύψῃ τίς ἀπαιτήσεις μιᾶς ὀλοκληρωμένης διαπαιδαγώγησης τῶν μαθητῶν, ἀφοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τίς δύσκολες περιστάσεις τῆς ἐποχῆς πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψη καὶ ὁ περιορισμένος ὀρίζοντας τῆς μόρφωσῆς τους γιὰ πολλοὺς εὐνόητους λόγους. Ἔτσι τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν δασκάλων παρέμεινε στάσιμο, ἀφοῦ ἐπιπλέον ἔλειπε ἡ ὀργάνωση, ἡ μέθοδος καὶ τὸ σύστημα, κύριοι παράγοντες γιὰ τὴν ἐγγύηση τῆς εὐρυθμῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου⁴.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ προεστοὶ τῆς Ἀγκώνας ἀπευθύνονται στὸν Καποδίστρια μὲ ἐπιστολὴ τους τῆς 5/17 Μαΐου 1828 καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς στείλῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δάσκαλο, πού νὰ γνωρίζῃ καλὰ τὴν ἐλ-

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

2. Βλ. ἐπιστολὴ τοῦ Ἰταλοῦ δασκάλου Francesco del Buono ἀπὸ Πρίντιζι πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Μπαχαρᾶ μὲ ἡμερομηνία 3 Ἀπριλίου 1828 (βλ. Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 528, ἀριθμ. ἐγγρ. 3α).

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8.

4. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8.

ληνική γλώσσα. Ζητούν ακόμη την έγκρισή του για την πρόσληψη του Ίταλου δασκάλου Francesco del Buono από τὸ Πρίντιζι. Για νὰ τὸν διευκολύνουν, έσωκλείουν στὴν έπιστολή τους τὶς προτάσεις του, για νὰ κρίνη ὁ Κυβερνήτης ἂν συμφέρη ἢ ὄχι ἡ πρόσληψή του καὶ περιμένουν τὴν ἀπόφασή του, ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ σύντομα, ὥστε νὰ ἀπαντήσουν καὶ αὐτοὶ ἀνάλογα στὸν Ίταλό δάσκαλο¹. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχὴ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαρίνογλου², ἔφορος τώρα στὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας, ὑπενθυμίζει στὸν Κυβερνήτη τὴν ἔλλειψη ἑνὸς καλὰ καταρτισμένου δασκάλου για τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ τοῦ ἐξηγεῖ πόσο ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἀποστολὴ του για τὴν ἀποκατάσταση τοῦ σχολείου³. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ προηγουμένως ἡ διοίκηση τῆς κοινότητος εἶχε ἐνοχλήσει τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση για τὸ ἴδιο ζήτημα. Τοῦτο συμπεραίνεται ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια, με ἡμερομηνία 4/16 Μαΐου 1828, ὁ ὁποῖος ἀ-

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8.

2. Για τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντῖνου Μαρίνογλου ἀξίζει νὰ ἀναφερθῶν τὰ παρακάτω: Ὁ Κωνσταντῖνος Μαρίνογλου (1769-1848) καταγόταν ἀπὸ τὸ Καπέσοβο Ζαγορίου. Ὁ πατέρας του Γεώργιος εἶχε βοηθήσει τὸν Ἀλῆ πασᾶ νᾶ πάρη τὸ πασαλίκι τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἀλῆς ὡς ἀνταμοιβὴ προσέλαβε τὸ γιό του Κωνσταντῖνο στὴν αὐλή του καὶ τὸν ἔκανε γραμματέα για τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέκτησε γρήγορα μεγάλη δύναμη καὶ ἐπιρροὴ στὸν Ἀλῆ, ἐνῶ συγχρόνως ἀσχολοῦνταν με τὸ ἐμπόριο, με ἀποτέλεσμα νὰ γίνη μεγαλέμπορος καὶ τραπεζίτης στὰ Γιάννενα καὶ στὴν Πόλη. Στὸ διάστημα τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπὸ τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ πῆγε στὴν Κέρκυρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέφυγε στὴν Ἀγκώνα. Ἐκεῖ γνωρίστηκε με τὸν Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος ἐκτιμώντας τὶς ικανότητές του τοῦ ἀνέθεσε, μεταξὺ τῶν ἄλλων καθηκόντων, ὅπως ἦταν ἡ ἐποπτεία τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν για τὴν Ἀγκώνα καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν ἐποπτεία τοῦ σχολείου τῆς κοινότητος. Μάλιστα μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, μετὰ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Κυβερνήτη στὴν Ἑλλάδα, ἄρχισε μιὰ ἀλληλογραφία ποὺ συνεχίστηκε ὡς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1829, ἐνδεικτικὴ τῆς σοβαρότητος τῶν ὑποθέσεων τῆς ἑλληνικῆς ἀδελφότητος τῆς Ἀγκώνας καὶ τῆς ἐκτίμησης τῶν προσόντων τοῦ Μαρίνογλου, ὁ ὁποῖος πάντα ἐκπλήρωνε τὸ χρέος του κατὰ τρόπο πολὺ ἱκανοποιητικὸ (βλ. Ἀ γ γ ἔ λ ο υ Ν. Π α π α κ ὠ σ τ α, Ζαγορίσιοι φιλικὸι γνωστοὶ ἐκ σχετικῶν καταλόγων καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν «Νέος Κουβαρᾶς», Ἀθῆναι 1966, ἔτος Γ', σ. 30-32· Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 342-344, ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς μητροπολίτη Ἰγνάτιο στὴν Πίζα, με ἡμερομηνία 30 Νοεμβρίου / 12 Δεκεμβρίου 1827, καὶ Δ. Σ. Μπαλάνου, Ὁ Καποδίστριας διὰ τὰ ὄρφανά. Τέσσαρες ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ του, Π. Α. Α., 19 (1944), σ. 314-316).

3. Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Μαρίνογλου πρὸς τὸν Καποδίστρια, με ἡμερομηνία 5/17 Μαΐου 1828 διαβάζουμε ἀνάμεσα στὰ ἄλλα καὶ τὰ ἐξῆς: «...Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ σχολείου λαμβάνει τὴν πληροφορίαν ἢ ἐξοχότητά της ἀπὸ τὴν ξεχωριστὴν γραφὴν τῶν ἐπιτρόπων ἀδελφῶν, ἀνάγκη δὲ εἶναι διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ αὐτὸ σχολεῖον νὰ εὐρεθῇ καὶ νὰ σταλθῇ ἕνας καλὸς διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας» (βλ. Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 329, ἀριθμ. ἐγγρ. 4).

παντῶντας στὸν Μαρίνογλου ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ τὰ ἐξῆς: «...Θέλω προσπαθῆσω νὰ Σᾶς εὐρω τὸν διδάσκαλον τὸν ὁποῖον μοι ζητεῖτε. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ καθὼς παντοῦ αὐτὸ τὸ προῖον εἶναι σπάνιον... Εἶμαι ἀφανισμένος ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων καὶ τῶν κόπων· μολοντοῦτο δὲν δειλιάζω τελειῶς καὶ ἔχω παρὰ Θεοῦ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλει λάβουν ὅλα ἔκβασιν ἀγαθὴν»¹.

Τελικὰ δὲν γνωρίζουμε τί ἀπέγινε μὲ τὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἑλληνα δασκάλου, καθὼς καὶ μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ Ἰταλοῦ Francesco del Buono. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι διατηρήθηκε τὸ ἴδιο διδακτικὸ προσωπικὸ, ἀφοῦ μάλιστα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχαν ἰδρυθῆ ἀπὸ τὸν Καποδίστρια σχολεῖα καὶ στὴν Ἑλλάδα, τὰ ὁποῖα ἀπορροφοῦσαν σημαντικώτατο ἀριθμὸ παιδιῶν καὶ ἀρκετοὺς δασκάλους². Φυσιολογικὸ ἀποτέλεσμα λοιπὸν ἦταν ἡ ματαίωση τῆς ἀποστολῆς ἐλλήνων μαθητῶν στὴν Ἀγκώνα, ἕνας σημαντικὸς λόγος ποὺ συνηγοροῦσε στὴν αὐξηση τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ μὲ τὸν διορισμὸ τοῦ Ἑλληνα δασκάλου στὴν ἐλληνικὴ αὐτὴ κοινότητα.

Β'. ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ

Τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς Ἀγκώνας εἶναι δυστυχῶς ἐλάχιστα. Οἱ μοναδικὲς πληροφορίες ποὺ ὑπάρχουν σὲ ἕνα κατάλογο τὸν ὁποῖο ἔστειλαν οἱ προεστοὶ τῆς κοινότητος στὸν Καποδίστρια στὶς 14/26 Δεκεμβρίου 1827³, δὲν μποροῦν νὰ μᾶς δώσουν μιὰ πλήρη εἰκόνα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου τῆς ἐλληνικῆς παροικίας, τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων κάθε τάξης, τῆς προόδου καὶ γενικὰ ὀλόκληρης τῆς μαθητικῆς δραστηριότητος. Ἀσφαλῶς θὰ εἶχαμε πιὸ λεπτομερεῖς πληροφορίες, ἂν σώζονταν οἱ ἐκθέσεις τῶν δασκάλων ἢ οἱ ἀναφορὲς τοῦ ἐφόρου τοῦ σχολείου, τίς ὁποῖες ἔπρεπε κανονικὰ νὰ ὑποβάλλουν στὴν ἐλληνικὴ διοίκηση κάθε δίμηνο ἢ τρίμηνο, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχαν δώσει στὸν Κυβερνήτη, ὅταν αὐτὸς βρισκόταν ἀκόμη κοντὰ τους⁴.

Πρὶν ἔλθῃ στὴν Ἀγκώνα ὁ Καποδίστριας, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἀνερχόταν γύρω στὸς 30⁵. Ὁ ἴδιος περίπου ἀριθμὸς διατηρήθηκε καὶ

1. Μπαλάνου, Ὁ Καποδίστριας διὰ τὰ ὄρφανά. Τέσσαρες ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ του, Π. Π. Α., 19 (1944), σ. 316.

2. Μπελιᾶ, Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Λακωνίαν κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον, σ. 139-142.

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 7.

4. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 3.

5. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τ. Α', σ. CXXXIV, τ. Β', σ. 483.

αργότερα, ως τὸ 1829, ὅποτε ἔχουμε τὶς τελευταῖες πληροφορίες γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς ἀδελφότητος. Φθάνοντας ὁ Κυβερνήτης στὴν ἑλληνικὴ αὐτὴ παροικία βρῆκε πάνω ἀπὸ εἴκοσι παιδιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ ἦταν ὀρφανά καὶ πάμπτωχα. Αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας μὲ ἐπιστολὲς τοῦ πρὸς τὸν Μουστοζούδη στὴ Βενετία, τὸν μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο καὶ τὸν πρίγκιπα Ἰωάννη Καρατζᾶ στὴν Πίζα¹. Ἀπὸ τὰ παιδιά ὅμως αὐτὰ ἀρκετὰ δὲν φοιτοῦσαν κανονικὰ στὸ σχολεῖο ἢ ἀπείχαν τελείως ἀπὸ τὶς παραδόσεις, ἀφοῦ δὲν μπορούσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα ὄχι μόνον τῆς φοίτησης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἴδιας τῆς διαβίωσής τους. Σ' αὐτὰ ὁ Καποδίστριας ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ συμμετέχουν στὴ σχολικὴ ἐκπαίδευση καὶ γι' αὐτὸ νιώθει μεγάλη ἱκανοποίηση. Ἔτσι διαβάζουμε σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν ἀρχιμανδρίτη Μιχαὴλ Ἀποστόλη στὴν Τεργέστη, γραμμένη ἀπὸ τὴν Ἀγκώνα μὲ ἡμερομηνία 22 Νοεμβρίου / 1 Δεκεμβρίου 1827 καὶ τὰ ἐξῆς ἀνάμεσα στ' ἄλλα: «... Ἀναμφιβόλως θέλετε χαρῆ μαθόντες ὅτι οἱ ἐνοριῖται τοῦ ἐν Ἀγκώνῃ παρεκκλησίου ἠμπόρεσαν ὡσαύτως νὰ συστήσωσι σχολεῖο κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Τεργέστη καὶ τοῦ ἐν Ἐνετίῃ καὶ ὅτι εἴκοσι νέοι Ἕλληνες μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ ὀρφανοὶ θέλουν λάβει στοιχειώδη παιδείαν...»².

Ἀπὸ τὸν κατάλογο τῆς 14/26 Δεκεμβρίου 1827, ποῦ ἀναφέραμε πιὸ πάνω, ἀντλοῦμε στοιχεῖα γιὰ ἓνα σημαντικὸ ἀριθμὸ μαθητῶν τοῦ σχολείου τῆς ἀδελφότητος καὶ τὸν κύκλο τῶν μαθημάτων ποῦ ἦταν προσαρμοσμένοι ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τους³.

Οἱ πιὸ μεγάλοι στὴν ἡλικία, ὅπως ὁ Δημήτριος Λογοθέτη Ζώτου, ἐτῶν 13, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Γεωργίου Δουρούτης⁴, ἐτῶν 12, διδάσκονταν τὸ Φίλιππο τοῦ Ἰσοκράτη. Αὐτοὶ ἦταν ὑποχρεωμένοι καθημερινά, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σάββατο ποῦ τὸ πρόγραμμα προέβλεπε κατήχηση⁵, νὰ ἀντιγρά-

1. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 325. Βλ. καὶ Πρωτόψαλτη, Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας, τ. 2, σ. 283-284, ἐπιστολὴ Καποδίστρια πρὸς Ἰγνάτιον, μὲ ἡμερομηνία 23 Νοεμβρίου / 5 Δεκεμβρίου 1827· πρβλ. ἐπίσης ἐπιστολὴ Καποδίστρια πρὸς τὸν πρίγκιπα Καρατζᾶ στὴν Πίζα, μὲ ἡμερομηνία 25 Νοεμβρίου / 7 Δεκεμβρίου 1827, (βλ. Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 34α-35).

2. Βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια ἀπὸ Ἀγκώνα πρὸς τὸν ἀρχιμανδρίτη Μιχαὴλ Ἀποστόλη στὴν Τεργέστη, μὲ ἡμερομηνία 22 Νοεμβρίου / 4 Δεκεμβρίου 1827 (βλ. Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 26α-27).

3. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 7.

4. Ὁ Ἀθανάσιος Δουρούτης εἶναι γιὸς τοῦ Γεωργίου Δουρούτη, μέλους τῆς ἐπιτροπῆς τῶν προεστῶν τῆς κοινότητος τῆς Ἀγκώνας.

5. Πρόκειται πιθανῶς γιὰ τὸ βιβλίον «Κατήχησις ἢ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως». Ἐκδοθεῖσα τὸ δεύτερον ὑπὸ Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου τοῦ Οἰκονόμου, διδασκάλου τῆς Φιλολογίας καὶ τὸ Φιλολογικὸν Τῆς Σμύρνης Γυμνάσιον καὶ νῦν τὸ Τρίτον ὑπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς πρὸς χρῆσιν τῆς ἐν

φουν τὸ παραδιδόμενο κείμενο καὶ νὰ τὸ ἐξηγοῦν μὲ ἐλεύθερη μετάφραση, κάνοντας συγχρόνως τὴν τεχνολογική του ἐπεξεργασία καὶ ἀσκήσεις ὀρθογραφίας. Εὐκόλα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παραλληλίσῃ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διδασκαλίας μὲ τὴ μέθοδο παραδόσεως καὶ ἐξετάσεως τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στὰ σημερινὰ Γυμνάσια.

Οἱ μικρότεροι μαθητές, ὅπως ὁ Στυλιανὸς Λογοθέτη Ζώτου, ἐτῶν 9, ὁ Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Δημητρίου Ρήγας, ἐτῶν 11 καὶ 9 ἀντίστοιχα, δίδασκονταν τοὺς Μύθους τοῦ Αἰσώπου. Ὁ τρόπος διδασκαλίας ἦταν καὶ ἐδῶ ὁ ἴδιος. Ἀντέγραφαν καὶ ἐξηγοῦσαν τὰ κείμενα κάθε μέρα καὶ ὑποβάλλονταν σὲ ἀσκήσεις πάνω στὴν τεχνολογία τοῦ κειμένου. Τὸ Σάββατο παρακολουθοῦσαν ἀπὸ τὸ δάσκαλό τους μάθημα ἀριθμητικῆς. Ἴσως σὲ μιὰ ξεχωριστὴ κατηγορία πρέπει νὰ ἐντάξουμε τὸν Βασίλειο Ἀθανασίου Παπαθεοδώρου¹, ἐτῶν 8, ποὺ δίδασκόταν τὴν «Ἀποθήκη τῶν παιδῶν»², κάνοντας συγχρόνως ἐξάσκηση στὴν καλλιγραφία καὶ ὀρθογραφία.

Οἱ πιὸ μικροί, τέλος, στὴν ἡλικία, ποὺ ἀνταποκρίνονταν στὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν τῆς πρώτης τάξης τῶν σημερινῶν Δημοτικῶν σχολείων, ὅπως ὁ Στέφανος Δημητρίου Ρήγας, ἐτῶν 6, ὁ Δημήτριος Σπύρου Ἰωαννίτης, ἐτῶν 5, ὁ Δημήτριος Πάνου Γεωργόπουλος, ἐτῶν 5, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτη Ζώτου, ἐτῶν 5, δίδασκονταν τὴν «Παιδαγωγίαν»³.

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ συμπεράνῃ μὲ κάποια ἐπιφύλαξη ὅτι οἱ κατηγορίες τῶν μαθητῶν, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω χωρισμένες ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία, ἀποτελοῦσαν καὶ τὶς ἀντίστοιχες τάξεις τοῦ σχολείου. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐνισχύει μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντίνου Μαρίνογλου ἀπὸ τὴν Ἀγκώνα, μὲ ἡμερομηνία 22 Σεπτεμβρίου 1829, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ τρόπος τῶν ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν τῶν τριῶν τάξεων τοῦ σχολείου κατὰ τὸ ἔτος αὐτό⁴. Ἔτσι μαθαίνουμε ὅτι ἀπὸ τοὺς μαθητές τῆς πρώτης τάξης ἀρίστευσαν στίς γραμματικὲς ἐρωτήσεις καὶ ἐξήγησαν μὲ εὐχέρεια διάφορα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, Πλάτωνα καὶ Πλού-

αὐτῆ σπουδαζόντων Νέων. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σνεϊρερ, 1820 (βλ. Γκίνη - Μέξα, βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 198).

1. Ὁ Βασίλειος Παπαθεοδώρου εἶναι γιὸς τοῦ Ἀθανασίου Παπαθεοδώρου, μέλους τῆς ἐπιτροπῆς τῶν προεστῶν τῆς κοινότητος τῆς Ἀγκώνας.

2. Ἀποθήκη τῶν παιδῶν ἦτοι Διάλογοι μεταξὺ σοφοῦ Διδασκάλου καὶ διαφόρων εὐγενῶν αὐτοῦ Μαθητῶν... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 194).

3. Παιδαγωγία Νέα εὐμέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας δύνανται τὰ παιδία εὐκόλως νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 220).

4. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, 1829, ἀριθμ. φύλλ. 87, Σάββατον, 21 Δεκεμβρίου 1829, σ. 347.

ταρχο, ὁ Ἄθανάσιος Δουρούτης καὶ ὁ Δημήτριος Φῶτος¹. Στὴ δεύτερη τάξη ὁ νέος Στυλιανός², ἐξήγησε μὲ μεγάλη ἀκρίβεια παραγράφους ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτη καὶ τὸν Λουκιανό. Τέλος στὴν τρίτη τάξη οἱ μαθητὲς παρυσίασαν τὰ τετράδια τῆς καλλιγραφίας τους, ἀποδεικνύοντας ἔμπρακτα τὴ μεγάλη πρόοδο στὸν τομέα αὐτὸ τῶν μαθητικῶν τους ὑποχρεώσεων.

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω, παρατηροῦμε, ὅτι οἱ μαθητὲς τῆς πρώτης τάξης ἦταν οἱ πιὸ μεγάλοι στὴν ἡλικία, οἱ μαθητὲς τῆς μεσαίας ἡλικίας ἀποτελοῦσαν τὴ δευτέρα τάξη καὶ ἡ τρίτη τάξη περιελάμβανε τοὺς πιὸ μικροὺς στὴν ἡλικία μαθητὲς. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο μᾶς δυσκολεύει στὴν σίγουρη ταύτιση ἡλικίας καὶ τάξης εἶναι ἡ παράξενη ἀναλογικὰ σχέση τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων, ὅτι δηλαδὴ ἡ πρώτη τάξη περιλαμβάνει τὰ πιὸ μεγάλα στὴν ἡλικία παιδιὰ καὶ ἡ τρίτη τάξη τὰ πιὸ μικρά. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ὁ Ἄθανάσιος Δουρούτης, ἐτῶν 12, ἀνήκει στὴν πρώτη τάξη καὶ ὁ νέος Στυλιανός, ἐτῶν 11, στὴ δεύτερη συνηγορεῖ γιὰ τὴν ἐγκυρότητα τῆς παραπάνω διαπιστώσεως.

Χωρὶς νὰ ἔχη καμιὰ ἰδιαίτερη βαρύτητα ὁ πραγματικὸς διαχωρισμὸς τῶν τάξεων μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὰ σχέδια καὶ τὶς προθέσεις τοῦ Καποδίστρια γιὰ τοὺς μαθητὲς τῆς Ἀγκῶνας. Ὁ κυβερνήτης προσπάθησε μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα ποὺ διέθετε, νὰ προσφέρει στὴν ἑλληνικὴ νεολαία τῆς κοινότητος μιὰ μὀρφωση, ἔστω καὶ στοιχειώδη, μὲ τὶς ἀπαραίτητες βάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Πίστευε ἀκράδαντα ὅτι μὲ τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς οἱ νέοι θὰ γίνουν ἀργότερα ἱκανοὶ νὰ προσφέρουν ἀνεμπόδιστα τὶς ὑπηρεσίες των στὴ βασιανισμένη πατρίδα. Τὶς πεποιθήσεις του αὐτὲς τὶς ἀνακοινώνει καὶ στὸν Ἰωάννη Καρατζᾶ στὴν Πίζα, μὲ μιὰ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὴν Ἀγκώνα τῆς 11 Νοεμβρίου 1827, ὅπου γράφει: «... Διότι, ἂν ὑπάρχη τρόπος ἐπὶ τῆς παρούσης καὶ ἀκαταστάτου ὥρας νὰ σώσωμεν τοὺς νέους, ἐνδυναμώνοντες αὐτοὺς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως, εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, εἰς τὴν διατήρησιν ἡθῶν ἀπλῶν καὶ χριστιανικῶν, ὁ τρόπος τὸν ὁποῖον κατατείνομαι νὰ ἐνεργήσω μὲ φαίνεται μόνος πρόσφορος, ὡς μόνος συνιστῶν καὶ συγκολλῶν τὴν δέουσαν σχέσιν καὶ συνάφειαν μεταξὺ τῶν νέων καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, οὕτως, ὥστε τῶν μὲν νέων νὰ ποιοῦται καὶ ἐξαίρεται προσηκόντως τὸ φρόνημα, ἡ δὲ κυβερνήσις ἡρέμα διαποιμαίνουσα

1. Ὁ μαθητὴς αὐτὸς δὲν ἀναφέρεται στὸν κατάλογο, ποὺ ἔστειλαν στὸν Κυβερνήτη στίς 14/26 Δεκεμβρίου 1827 οἱ προεστοὶ τῆς Ἀγκῶνας.

2. Ὁ μαθητὴς νέος Στυλιανός πρέπει νὰ εἶναι ὁ Στυλιανὸς Λογοθέτη Ζώτου, ἐτῶν 9, σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο τῆς 14/26 Δεκεμβρίου 1827. Βλ. καὶ Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 6.

τὴν ἐπὶ ξένην ἀγωγὴν αὐτῶν, νὰ τοὺς παρασκευάζῃ προσηνεῖς εἰς τὰ τῆς πατρίου ἐστίας ὅταν ἐκεῖ ἐπιστρέψωσι, καὶ οὐδὲ νομίζοντας σχεδὸν ὅτι ἀπεδήμησαν, ἀλλ' ἐναρμόδιον καὶ χαριστικὴν ἔχοντας τὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ ὁμοεθνοῦς λαοῦ»¹.

Ὅσοι μάλιστα ἀπὸ τοὺς μαθητὲς παρουσίαζαν ἰδιαίτερη ἔφεση γιὰ μάθησιν θὰ προωθοῦνταν ἀνάλογα μὲ τὴν κλίση τους στὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ εὐεργετήματος τῆς τελείας ἐπιστημονικῆς κατάρτισης. Οἱ ὑπόλοιποι, μὲ τὸ πλεονέκτημα τῶν σχολικῶν γνώσεων, θὰ μπορούσαν κατόπιν νὰ ἀκολουθήσουν μὲ σχετικὴ εὐκολία διάφορα ἐπαγγέλματα, ὅπως τοῦ ἐμπόρου, τοῦ ναυτικοῦ, τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ἐλεύθερου τεχνίτη. Βέβαια δὲν γνωρίζουμε τοὺς καρπούς ποὺ ἀπέδωσε ἡ προσπάθεια αὐτή, ὅμως πιστεύουμε ὅτι τόσοι κόποι καὶ θυσίες δὲν θὰ πῆγαν χαμένοι, ἀλλὰ θὰ εἶχαν κάποια ἀνταμοιβή ἔστω καὶ μὲ τὴν μερικὴ πραγμάτωσιν τῶν στόχων τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκοποῦ.

Γ. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Στὶς προσπάθειες τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὴ διοργάνωσιν τοῦ σχολείου τῆς Ἀγκώνας ἀνήκει καὶ ὁ πλουτισμὸς τῆς βιβλιοθήκης του μὲ βασικὰ καὶ ἐνδιαφέροντα βιβλία, ἀπαραίτητα ἐφόδια γιὰ τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς μαθητὲς. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁ Κυβερνήτης διέθεσε σημαντικὸ χρηματικὸ ποσό, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πάγια προκαταβολὴ τῶν 300 ταλλήρων, κυρίως ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῶν ὄρφανῶν, ποὺ διαχειρίζονταν οἱ ἀδελφοὶ Hentsch στὴ Γενεύη.

Δίνοντας ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα ἔστειλε ἀπὸ τὴ Βενετία, ὅσο χρονικὸ διάστημα βρισκόταν ἐκεῖ, τὰ ἐξῆς βιβλία: Γόλδσμιθ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος², ἀνατ. 3 — Μηνιατή, Διδαχαί³, ἀνατ. 1 — Plutarque, *Les vies des hommes illustres*, traduites par M. Dacier, τ. 15 — Gherardini, *Introduzione alla grammatica*, τ. 1 — Omero, *l'Odissea*, trad. del Pinde-monte, τ. 2 — Omero, *l'Iliade*, traduzione di V. Monti, τ. 2. καὶ Ma-

1. Βλ. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, τ. Α'. σ. 220-221.

2. Βλ. Γόλδσμιθ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Ἀπὸ τῆς καταβολῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ἄχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 75).

3. Διδαχαί εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστὴν, καὶ εἰς ἄλλας Κυριακάς τοῦ Ἐνιαυτοῦ, καὶ Ἐπισήμους Ἑορτάς... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 41).

strofini, Teorica dei versi italiani, τ. 1¹. Ἐπίσης, ὅταν ἦλθε στήν Ἀγκώνα, παρέδωσε ἰδιόχειρα στό σχολεῖο τῆς κοινότητας τὰ ἀκόλουθα βιβλία: Ἀγαπίου Ρήγα, Γραμματική Ἑλληνική², τόμ. 2, καί τοῦ ἴδιου, Ἀριθμητική³, τόμ. 14.

Ἐπειτα ἀπευθύνεται, στίς 22 Νοεμβρίου 1827, στόν Jean Humbert, καθηγητὴ τότε στή Γενεύη, ζητώντας νά τοῦ ἀγοράσῃ τὰ ἀκόλουθα βιβλία γιά τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας: τοὺς Μύθους τοῦ Αἰσώπου σὲ 12 ἀντίτυπα, τοὺς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ ἐπίσης σὲ 12 ἀντίτυπα καί τοὺς πολιτικούς λόγους τοῦ Δημοσθένη σὲ 6 ἀντίτυπα. Τὸν παρακαλεῖ ἀκόμη νά τὰ ἀγοράσῃ ὅσο πιὸ οἰκονομικά μπορεῖ, ἐπεξηγώντας συγχρόνως τὴ διαδικασία τῆς πληρωμῆς τους ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῶν ὀρφανῶν στή Γενεύη⁵. Ὁ Humbert, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία, πού τοῦ ζήτησε ὁ Καποδίστριας, δώρησε καί τὰ ἐξῆς: Αἰσχύλου, Τραγωδία, τ. 1 — Cours de Littérature Grecque Moderne, par J. Rizo, τ. 1 — Plan d'améliorations, τ. 1 — Vocabulaire grec-français, τ. 1 καί Discours sur la lan-

1. Σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Μουστοξύδη ἀπὸ τὴ Βενετία πρὸς τὸν Καποδίστρια στὴν Ἀγκώνα, μὲ ἡμερομηνία 6/18 Δεκεμβρίου 1827, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ὑποσημείωση στὸ τέλος τῆς κάτω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή:

Liste des livres envoyés à Ancône.

Γολδσμίθ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. 3

Μηνιάτη, Διδαχαί, τ. 2.

Plutarque, Vies des hommes illustres, par Dacier, v. 15

Gherardini, Introduzione alla grammatica.

Omero, Iliade, traduzione del Monti, v. 2.

» *Odissea, traduzione del Pindemonte, v. 2.*

Mastrofini, Teorica dei versi italiani.

(βλ. Ἀρχ. Μουστοξύδη, Δεσμῖς Ε, Φ. 1).

2. Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς δύο τόμους διηρημένη. Συνθεῖσα παρὰ τοῦ, ἐν ἱεροδιδασκάλου κυρίου Ἀγαπίου Ρήγα... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 253-254).

3. Στοιχεῖα Ἀριθμητικῆς ἐκ διαφόρων συγγραφέων ἐρανισθέντα τε καί συντεθέντα παρὰ τοῦ Ἱερολογιωτάτου Κυρίου Ἀγαπίου Ρήγα... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 262).

4. Τὰ δοκίμια αὐτὰ τοῦ Ἀγαπίου Ρήγα ὁ Μουστοξύδης τὰ κρίνει ὡς ἐξῆς σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Καποδίστρια: «*Les ouvrages du Père Agapio auraient pu être écrits avec plus de méthode et de clarté. Cependant s'ils ne sont pas assez propres à l'éducation de la jeunesse, ils ne cessent pas d'être bons à consulter pour les maîtres. Ce respectable vieillard a d'ailleurs consacré toute sa fortune à l'impression de ces ouvrages dans le seul but de laisser un souvenir de son zèle patriotique, et se voit presque réduire à la mendicité dans les derniers jours de son existence*» (βλ. ἐπιστολὴ Μουστοξύδη πρὸς Καποδίστρια, μὲ ἡμερομηνία 6/18 Δεκεμβρίου 1827, Ἀρχ. Μουστοξύδη, Δεσμῖς Ε, Φ. 1).

5. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 320-321.

gue arabe¹, τ. 1. Λίγες μέρες ἀργότερα, στις 23 Νοεμβρίου 1827, ὁ Κυβερνήτης ἀνακοινώνει στὸν Μουστοξύδη, ὅτι ζήτησε ἀπὸ τὸν κ. Dufart στὸ Παρίσι νὰ τοῦ ἀποστείλῃ τρία κιβώτια μὲ τὰ συγγράμματα τοῦ Κοραῆ, γιὰ νὰ μοιραστοῦν στὰ σχολεῖα τῆς Ἀγκώνας, τῆς Τεργέστης καὶ τῆς Βενετίας². Γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα εἶχε γράψῃ λίγο πρὶν, στις 20 Νοεμβρίου 1827, καὶ στὸν Κοραῆ τὰ ἑξῆς: «Ὁ κ. Dufart θέλει σὰς ζητήσῃ τρία ἀντίτυπα τῶν πονημάτων καὶ θέλει σὲ πληρώσει τὴν τιμὴν τῶν μὲ τὴν ἐκπτώσιν ὁποῖαν ἡ πατριωτικὴ γενναιοψυχία σου θέλει συγχωρήσῃ. Ἡξεύρω ὅτι τὰ κατὰ Σὲ χρηματικὰ εἶναι στενά, ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι εἰς ὀλίγον καιρὸν θέλει παύσει ἡ τοιαύτη στενοχωρία σου»³. Ὁ Μουστοξύδης, ἀπαντώντας στὸν Καποδίστρια, τὸν Γενάρη τοῦ 1828, τὸν πληροφορεῖ ὅτι τὰ βιβλία ποῦ περιέμενε ἀπὸ τὸν κ. Dufart δὲν ἔχουν φθάσει ἀκόμη στὴ Βενετία⁴. Ἐνα μῆνα ὅμως ἀργότερα, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1828, ὁ Καποδίστριας ποῦ βρισκόταν τότε στὴν Ἑλλάδα, πληροφορεῖται ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Μουστοξύδη ὅτι τὸ κιβώτιο μὲ τὰ τρία δέματα, ποῦ προοριζόταν γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Ἀγκώνας, τῆς Τεργέστης καὶ τῆς Βενετίας ἔφθασε στὴ Βενετία. Στὴν ἴδια ἐπιστολῇ ὁ ἀκούραστος φίλος καὶ συνεργάτης του τοῦ ὑπεθυμίζει ἀκόμη ὅτι, πρὶν τὰ στείλῃ στὰ σχολεῖα, δὲν θὰ παραλείψῃ νὰ τὰ δέσῃ στις ράχες καὶ τις γωνίες, ὅπως τοῦ εἶχε ὑποδειξίῃ μὲ τὴν ἐπιστολῇ του τῆς 23 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου 1827. Στὴ συνέχεια ὁμολογεῖ ὅτι λυπᾶται ἐπειδὴ ὁ βιβλιοπώλης στὸ Παρίσι δὲν συμπεριέλαβε στις ἀποστολὰς αὐτὰς τοὺς 8 πρῶτους τόμους τῆς συλλογῆς τοῦ Ἡλιοδώρου⁵, καθὼς καὶ τοὺς δύο πρῶτους τόμους τῶν Παρέργων τοῦ Κοραῆ⁶. Αἰσθάνεται ἐξ ἄλλου τὸν ἑαυτό του ὑπεύθυνο γιατί, ἂν καὶ τοῦ ἀνατέθηκε αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ, δὲν τὴν ἐκπλήρωσε στὴν ἐντέλεια. Περιμένει ὅμως τὴν ἄδεια τοῦ Κυβερνήτη, γιὰ νὰ τὰ ζητήσῃ πάλι ἀπὸ τὸν κ. Dufart ἢ νὰ προσπαθῆσῃ νὰ τὰ ἀγοράσῃ στὴ Βενετία καὶ ἔτσι νὰ ἀποφύγῃ τὰ ἐξοδα μεταφορᾶς τους, ποῦ διπλασίαζαν περίπου τὴν τιμὴ τους⁷. Τὰ βιβλία ποῦ ὑπῆρχαν σὲ κάθε κιβώτιο καὶ προορίζονταν γιὰ

1. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8α.

2. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 326.

3. Βλ. ἐπιστολὴ Καποδίστρια πρὸς Κοραῆ, μὲ ἡμερομηνία 20 Νοεμβρίου / 2 Δεκεμβρίου 1827, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 25.

4. Βλ. ἐπιστολὴ Μουστοξύδη πρὸς Καποδίστρια μὲ ἡμερομηνία 23 Φεβρουαρίου / 2 Μαρτίου 1828, Ἀρχ. Μουστοξύδη, Δεσμὲς Ε, Φ. 1.

5. Ἡλιοδώρου Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα, Ἄ χάριν Ἑλλήνων... (βλ. Γκίνη - Μέξια, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 44).

6. Βλ. Ἀδαμ. Κοραῆ, Ἄπαντα (Ἑλληνικὰ βοηθήματα σπουδῶν), ἔκδ. Μπέρη, τ. 1, σ. 15.

7. Βλ. ἐπιστολὴ Μουστοξύδη πρὸς Καποδίστρια μὲ ἡμερομηνία 15/27 Ἰανουαρίου 1828, Ἀρχ. Μουστοξύδη, Δεσμὲς Ε, Φ. 1.

τά τρία σχολεία τὰ μαθαίνουμε ἀπὸ ὑποσημείωση στὸ τέλος μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Μουστοξύδη πρὸς τὸν Καποδίστρια, με ἡμερομηνία 17/29 Φεβρουαρίου 1828¹. Τὰ βιβλία αὐτὰ ἦταν τὰ ἐξῆς: Ἐγχειρίδιον Ἐπικτήτου², Μάρκος Ἀντώνιος³, Ἀρριανοῦ πραγματεῖες στὸν Ἐπικτήτο⁴, Πολιτικά τοῦ Πλουτάρχου, Ὀνησάνδρου στρατηγικόν⁵ καὶ Ξενοκράτης καὶ Γαληνός⁶.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ αὐτή, ὁ Μουστοξύδης ἦταν ἐπιφορτισμένος ἀπὸ τὸν Καποδίστρια γιὰ τὴν ἐξεύρεση καὶ ἄλλων βιβλίων στὴ Βενετία καὶ τὸ παπικὸ κράτος. Τὰ δοκίμια αὐτά, κυρίως με ἰθρυσκευτικὸ περιεχόμενον, ὁ Κυβερνήτης τὰ θεωροῦσε ἀπαραίτητα γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας. Ζητοῦσε δηλαδὴ νὰ ἀποσταλοῦν τὰ δύο σώματα τῶν λόγων τοῦ Μηνιάτη, ἓνα γιὰ τὸ σχολεῖο καὶ ἓνα γιὰ τὴν ἐκκλησία τῆς κοινότητος, μερικὰ ἀντίτυπα τῆς ὀρθοδόξου κατηχήσεως καὶ τὸ Κυριακοδρόμιον τοῦ Θεοτόκη. Κοντὰ σ' αὐτὰ ἐπιθυμοῦσε ἀκόμη μιὰ προσεγγμένη μετάφραση τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλουτάρχου στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μερικὰ δόκιμα ἰταλικά ἐγχειρίδια⁷. Ἀφοῦ ἐξοικονομοῦνταν ὅλα αὐ-

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτή, πού πρέπει νὰ ἀποτελῆ τὸ σχέδιο τῆς ἐπιστολῆς τῆς 25 Φεβρουαρίου / 2 Μαρτίου 1828, βρίσκειται στὸ Ἄρχειο Μουστοξύδη, Δεσμὲς XIII, ἀρ. 7 καὶ στὸ τέλος ἔχει τὴν ἐξῆς ὑποσημείωση:

Et en outre j' ai trouvé dans le même ballet

1. Manuel d' Epictète

1. Marc Antonin

2. Arrien Dissertations sur Epictète, vol. 2

1. 2 Volume du même

1. La Politique de Plutarque

1. Onesander, Le général d' armée

1. Xenocrate et Galien

Στὴν ἴδια ὑποσημείωση ἀναφέρει ὅτι βρῆκε στὸ ἴδιο δέμα τὰ βιβλία: 3. Planches, Dictionnaire grec - français, Dictionnaire français - grec et David, Parallèle du grec ancien et du grec moderne. Τὰ βιβλία αὐτὰ δὲν ἦταν σημειωμένα στὴν παραγγελία γιὰ τὰ τρία σχολεῖα καὶ ὁ Μουστοξύδης ἀναφέρει στὸν Καποδίστρια ὅτι σκοπεῖ νὰ τὰ τακτοποιήσῃ ἀργότερα.

2. Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, Κέβητος πίναξ, Κλεάνθους ὕμνος ἐκδόντος καὶ διορθώσαντος Α.Κ(οραῆ)... (βλ. Γκί ν η - Μέ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 244-245).

3. Μάρκου Ἀντωνίου Αὐτοκράτορος Τῶν εἰς Ἐαυτὸν βιβλία IB'... (βλ. Γκί ν η - Μέ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 148).

4. Ἀρριανοῦ τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν βιβλία τέσσαρα, ἐκδόντος καὶ διορθώσαντος Α. Κ(οραῆ)... (βλ. Γκί ν η - Μέ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 252).

5. Ὀνησάνδρου Στρατηγικός, καὶ Τυρταίου τὸ πρῶτον Ἐλεγεῖον, μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκατέρου μεταφράσεως... (βλ. Γκί ν η - Μέ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 215).

6. Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνὸδρων τροφῆς... (βλ. Γκί ν η - Μέ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 132).

7. Βλ. Capodistrias, Correspondance, τ. 1, σ. 326.

τὰ ἔπρεπε νὰ ταχυδρομηθοῦν στὸν Κωνσταντῖνο Μπαχαρᾶ, πρόεδρο τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος. Πραγματικᾶ δυὸ μῆνες ἀργότερα τὰ βιβλία αὐτὰ φθάνουν στὴν Ἀγκώνα, ὅπως διαπιστώνουμε ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὸν Μουστοξύδη τῆς 14/26 Δεκεμβρίου τοῦ 1827¹.

Ἐπιπλέον ἀκόμη στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σχολείου τῆς Ἀγκώνας, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, καὶ τὰ ἐξῆς²: Ξενοφώντος, Ἀπομνημονεύματα — Λυκούργου, Λόγος κατὰ Λεωκράτους³ — Ξενοφῶν καὶ Γαληνός⁴ — Ὀμήρου α, β, γ, δ ραψωδίες (ἄγνωστο ἂν πρόκειται γιὰ Ἰλιάδα ἢ Ὀδύσεια) — Θεοφράστου, Χαρακτῆρες⁵ — Βεκκαρίου, Περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν⁶ — Στράβωνος, Γεωγραφικὰ⁷ — Ἐπιτομὴ Γενικῆς Ἱστορίας⁸ — Ἀριστοτέλους, Πολιτικὰ⁹ — Ἀριστοτέλους, Ἡθικὰ¹⁰ — Ἱπποκράτης καὶ Γαληνός¹¹ — Ὠγυγία ἢ Ἀρχαιολογία¹²

1. Ἐπιστολὴ Καποδίστρια πρὸς Μουστοξύδη, μὲ ἡμερομηνία 14/26 Δεκεμβρίου 1827 (βλ. Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 43).

2. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8α.

3. Λυκούργου Λόγος κατὰ Λεωκράτους, ἐκδότος καὶ διορθώσαντος Α. Κ(οραῆ)... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 247).

4. Ἐδῶ πρόκειται μᾶλλον γιὰ λαθασμένη ἀντιγραφή τοῦ ὀρθοῦ τίτλου, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι Ξενοκράτης καὶ Γαληνός. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς ἐκ παραδρομῆς νὰ διάβασε τὸν Ξενοκράτη ὡς Ξενοφώντα. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ πρῶτα τὸ γεγονός, ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ μὲ τὸν τίτλον, Ξενοκράτης καὶ Γαληνός ὑπῆρχε στὸ κιβώτιο ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας, σύμφωνα μὲ τὴν ὑποσημείωση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μουστοξύδη πρὸς τὸν Καποδίστρια τῆς 25 Φεβρουαρίου / 2 Μαρτίου 1828. Ὁ δεῦτερος λόγος εἶναι, ὅτι θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο ἂν ἔχει ἀδύνατο ἢ συγγραφὴ ἐνὸς τέτοιου βιβλίου, ἀφοῦ τὰ περιεχόμενα τῶν ἔργων τοῦ Ξενοφώντα καὶ Γαληνοῦ εἶναι τελειῶς διαφορετικὰ.

5. Θεοφράστου Χαρακτῆρες Ἑλληνιστῶν ἐκδοθέντες μετὰ Συντόμων κριτικῶν ἐπιστάσεων... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 138).

6. Βεκκαρίου περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν, μεταφρασμένον ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν γλώσσαν... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 217).

7. Στράβωνος Γεωγραφικῶν, βιβλία ἑπτακαίδεκα, ἐκδιδόντος καὶ διορθοῦντος Α. Κοραῆ... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 191).

8. Ἐπιτομὴ Χρονολογικῆ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας. Ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν μετενεχθεῖσα Διάλεκτον... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 85).

9. Ἀριστοτέλους Πολιτικῶν τὰ σωζόμενα, ἐκδιδόντος καὶ διορθοῦντος Α. Κ(οραῆ)... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 207).

10. Ἀριστοτέλους Ἡθικὰ Νικομάχεια, ἐκδιδόντος καὶ διορθοῦντος Α. Κ(οραῆ)... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 213).

11. Ἱπποκράτους τὸ περὶ Ἀέρων καὶ Ὑδάτων, Τόπων, Δεύτερον ἐκδοθὲν μετὰ τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 146-147).

12. Ὠγυγία ἢ Ἀρχαιολογία. Περιέχουσα τῶν Ἀρχαιοτάτων Ἐθνῶν ἢ τῶν δύο πρώτων Αἰώνων τοῦ Ἀδῆλου καὶ Ἡρωϊκοῦ, τὴν Ἱστορίαν... (βλ. Γκίνη - Μέξα, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 206).

— 'Εγχειρίδιον περί συντάξεως¹ — Γεωγραφία Σχολαστικῆ² — Σχολαστικὸς Ἄτλας³ — *Collana degli storici antichi* — Xenofonte, *I memorigabili*. Τὰ βιβλία αὐτὰ φαίνεται πὼς εἶχαν σταλῆ ἀπὸ τὸν Μουστοξύδη στὴν Ἀγκῶνα κατὰ τὰ μέσα τῆς ἀνοιξῆς τοῦ 1828, σύμφωνα μὲ τὴ σμείωση - ἐπικεφαλίδα τῆς 2ης σελίδας τοῦ γενικοῦ καταλόγου τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ σχολείου τῆς κοινότητος⁴. Ἐπίσης, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἀθανάσιος Δουρούτης⁵, ὑπῆρχε στὸ σχολεῖο τῆς ἐλληνικῆς αὐτῆς παροικίας καὶ ἡ «παιδικὴ εἰκονολογία» τῶν ἀδελφῶν Καπετανάκη⁶. Τέλος ἀπὸ μιᾶ ἐπιστολῆ τοῦ Μουστοξύδη πρὸς τὸν Καποδίστρια⁷, στίς 18/26 Ἰουλίου 1828, πληροφοροῦμαστε, ὅτι προστέθηκε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σχολείου καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ⁸, Εἰσαγωγή εἰς τὴν γραμματικὴν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης⁹.

Βλέπουμε λοιπόν, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τῆς Ἀγκῶνας μπορεῖ νὰ μὴν ὑπῆρξε πλούσια, περιεῖχε ὅμως γιὰ τὴν ἐποχὴ

1. 'Εγχειρίδιον περί συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν... (βλ. Γ κ ἰ ν η - Μ έ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 145).

2. Σχολαστικὴ Γεωγραφία διερμηνευτικὴ τοῦ νέου μεθοδικοῦ σχολαστικοῦ ἄτλαντος... (βλ. Γ κ ἰ ν η - Μ έ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 87).

3. Α. Χ. Γασπάρεως ὁ νέος μεθοδικὸς σχολαστικὸς Ἄτλας ἐκ νέου χαραχθεὶς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων... (βλ. Γ κ ἰ ν η - Μ έ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 83).

4. Βλ. Παράρτημα, ἀριθμ. ἐγγρ. 8α.

5. Βλ. Δουρούτη, Ὁ Κυβερνήτης ἐν Ἀγκῶνι, σ. 419.

6. Εἰκονολογία παιδικὴ περιέχουσα ἓνα τερπνὸν ἄθροισμα τετραπόδων, φυτῶν, καρπῶν, ὀρυκτῶν, ἐνδυμάτων... (βλ. Γ κ ἰ ν η - Μ έ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 113).

7. Ὁ Μουστοξύδης σὲ σχέδιο ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Καποδίστρια, μὲ ἡμερονία 18/26 Ἰουλίου 1828, ἀναφέρει μετὰ τῶν ἄλλων: «*Notre bon Père Barthelemy vient de faire imprimer une methode facile et abregée de la grammaire grecque. J' en ai envoyé 4 exemplaires à Ancône et deux à Genève et j' envois 6 en Grèce. Les hommes entendus en portent un jugement favorable. Si son utilité est reconnue pour nos écoles elementaires on peut acheter très bon marché l' edition entière*» (βλ. Ἀρχ. Μουστοξύδη, Δεσμὸς XIII, ἀριθμ. 7).

8. Ὁ Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς ἀπὸ τὴν Ἴμβρο, γεννήθηκε τὸ 1772 καὶ πέθανε τὸ 1851. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς λόγιους τῆς ἐποχῆς καὶ δίδαξε στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὴν Κέρκυρα, ὅπου γνωρίστηκε μὲ τὸν Μουστοξύδη. Ἀργότερα μάλιστα ἔγινε συνεργάτης του στὴ Βενετία, στὸ Φλαγγινιανὸ Φροντιστήριον καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ 1829 ἔστειλε στὸν Καποδίστρια, τὸν ὁποῖο εἶχε γνωρίσει ἀπὸ τὸν Μουστοξύδη τὰ ἀντίτυπα τοῦ Προσευχητάρου καὶ τῆς Κατήχησης (βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, «Καποδίστριας - Μουστοξύδης - Κουτλουμουσιανὸς» (Βιβλιογραφικὲς καὶ ἄλλες ἀναζητήσεις), «Θησαυρίσματα», Βενετία, τ. 1, σ. 14-62).

9. Εἰσαγωγή εἰς τὴν γραμματικὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης συνθεθεῖσα κατ' ἐρωταπόκρισιν ὑπὸ τοῦ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἴμβρίου... (βλ. Γ κ ἰ ν η - Μ έ ξ α, Βιβλιογραφία, τ. 1, σ. 268).

ἐκείνη ἀρκετὰ βιβλία, ἀπαραίτητα βοηθήματα γιὰ τοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς δασκάλους.

Ἐπιχειρώντας μιὰ σύγκριση ἀνάμεσα στὰ ἐγχειρίδια αὐτὰ μὲ τὰ ἔργα πού ὑπῆρχαν στὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδας κατὰ τὴν καποδιστριακὴ περίοδο θὰ παρατηρήσουμε μεγάλες ὁμοιότητες.

Εἶναι γνωστό, πὼς ὅταν ὁ Καποδίστριας ἤλθε στὴν Ἑλλάδα φρόντισε ιδιαίτερα τὴν παιδεία. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μάλιστα ἀνέθεσε σὲ τρεῖς ἐπιτροπὲς νὰ ὀργανώσουν τὴν ἐκπαίδευση ὅσο πιὸ ὁμοιόμορφα καὶ τελειότερα μποροῦσαν¹. Τὰ ἔργα, πού ἀνέλαβαν αὐτὲς οἱ ἐπιτροπές, ὑπῆρξαν κατὰ κύριο λόγο ἢ σύνταξη βιβλίων μὲ θρησκευτικὸ περιεχόμενο, ὅπως Εὐχολόγιο, Σύνοψη, Κατήχηση, βιβλία τὰ ὁποῖα ἔφθασαν ἀπὸ τὰ πρῶτα στὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας. Ἀκόμη ἡ Γραμματικὴ, βιβλίο πού παρέδωσε αὐτοπροσώπως ὁ Κυβερνήτης στὸ σχολεῖο τῆς κοινότητας, καθὼς καὶ ἡ «Ἀνθολογία ἐκ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας», πού ὑπέβαλε ἡ δευτέρη ἐπιτροπὴ μὲ ἔγγραφο τῆς στὴ Γραμματεία τῆς παιδείας τὶς 17 Νοεμβρίου 1829, πού περιεῖχε κείμενα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ περισσότερα τὰ συναντήσαμε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σχολικοῦ ἰδρύματος τῆς Ἀγκώνας. Ἡ ἀνθολογία, πού μνημονεύσαμε παραπάνω, περιλάμβανε ἀνάμεσα στ' ἄλλα κείμενα, τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου, τοὺς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ, τοὺς χαρακτήρες τοῦ Θεοφράστου, τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντα, τὸν Παναγυρικὸ τοῦ Ἴσοκράτη, τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα, τὸ Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐπικτήτου, τὸν Πίνακα τοῦ Κέβητος, τοὺς Λόγους τοῦ Δημοσθένη, ἕξι ραψωδίες τοῦ Ὀμήρου καὶ δύο τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου. Ἀκόμη τὰ πιὸ πολλὰ βιβλία τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδας, ὅπως καὶ στὴν Ἀγκώνα, ἦταν ἔργα τοῦ Κοραῆ². Τὸ γεγονός αὐτὸ πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ Κοραῆς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρξε ὁ πιὸ ὀνομαστὸς λόγιος.

Τόσο ὅμως στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ στὴν Ἀγκώνα, ὁ Καποδίστριας προσπάθησε νὰ βοηθήσῃ τοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς δασκάλους μὲ τὴν προμήθεια βιβλίων, πού ἀπὸ τὴ μιὰ θὰ παρουσίαζαν ἀπλότητα γιὰ τὴν εὐκολὴ κατανόηση καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη σπουδαιότητα καὶ ποιότητα στὸ περιεχόμενο³.

1. Γιὰ τὶς ἐπιτροπές αὐτές, τὰ μέλη πού τὶς ἀποτελοῦσαν καὶ τὰ καθήκοντά τους βλ. Ἐλένης Κοῦκκου, Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ Παιδεία 1827-1832, Β' Τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα τῆς Αἰγίνης, Ἀθῆναι 1972, σ. 22-24.

2. Βλ. αὐτόγραφη ἐπιστολὴ Α. Κοραῆ πρὸς τὸν Καποδίστρια, μὲ ἡμερομηνία 22 Νοεμβρίου 1829, Α. Ι. Γ., Ἀρχ. Καποδ., Φ. 504, ἀριθμ. ἐγγρ. 4.

3. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Humbert στὴ Γενεύη, μὲ ἡμερομηνία 20 Νοεμβρίου 1827, ὁ Καποδίστριας ζητᾷ νὰ τοῦ στείλῃ μερικὰ βιβλία γιὰ τὸ σχολεῖο τῆς Ἀγκώνας, «ἀπλᾶ, ὀλιγοἔξοδα, πρέποντα στοὺς νέους» (βλ. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, τ. 1, σ. 228).

Αὐτὲς ἦταν σὲ γενικὲς γραμμὲς οἱ προσπάθειες ποῦ ἔγιναν γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Ἀγκῶνας καὶ ἰδιαίτερα τοῦ σχολείου τῆς. Οἱ τελευταῖες πληροφορίες μας φθάνουν ὡς τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1829 καὶ δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐπεκταθοῦμε στὰ ἐπόμενα χρόνια, ἔστω γιὰ νὰ σκιαγραφήσουμε τὴν ἐξέλιξη τῆς δραστηριότητος τοῦ σχολείου. Ἔτσι δὲν μᾶς παρέχεται ἀκόμη ἡ δυνατότητα νὰ ἐξακριβώσουμε τὴν πραγμάτωση καὶ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτὰ προσπαθήσαμε νὰ παρακολουθήσουμε τίς κοινὲς ἐνέργειες τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγκῶνας καὶ κυρίως τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὴ θεμελίωση ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος οἱ καρποὶ τοῦ ὁποῦ θὰ ἀποτελοῦσαν τὴ δικαίωση καὶ τὴν ἀνταμοιβὴ τῶν κόπων τους.

Καὶ ὡς ἐλάχιστη ἀναγνώριση τῆς ξεχωριστῆς μέριμνας τοῦ Καποδίστρια στὸ ἔργο αὐτὸ μεταφέρουμε ἐδῶ τὴν πράξη ποῦ ἔγινε στὶς ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου τῆς Ἀγκῶνας, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1829, ὅπως τὴν πληροφοροῦμαστε ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντίνου Μαρίνογλου τὸν ἴδιο μῆνα: «Ἡ εἰκὼν τοῦ Κυβερνήτου ἐτέθη σήμερα εἰς τὸ δῶμα τῆς παραδόσεως καὶ εἶς νέος μαθητῆς ἐπρόφερε λόγον ἀρμόδιον εἰς τὴν περίστασιν»¹.

1. Βλ. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, 1829, ἀριθμ. φύλλ. 87, Σάββατον, 21 Δεκεμβρίου 1829, σ. 347.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δημοσιεύουμε ἑδῶ μερικὰ ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἔγγραφα πού χρησιμοποίησαμε στὴν ἐργασία μας, διατηρώντας τὴν ὀρθογραφία τους καὶ κεφαλαιογραφώντας μόνο τὰ κύρια ὀνόματα.

1

Ἑλληνες τῆς Ἀγκώνας πού ἔλαβαν χρήματα ἀπὸ τὴν Βρεταννικὴ Ἑταιρεία τῶν Κουακέρων.

(12 Νοεμβρίου 1824)

Ἀρχεῖον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, ἀριθμ. ἔγγρ. 176

Ἐλάβομεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι δυστυχεῖς χριστιανοί, ἀπὸ τοὺς ἐνταῦθα Κυρίους Ἐνρίκον καὶ ἀντικόνσολας τῆς Βρετανίας, Πανζίφικο καὶ Τέρρη, Πήπης Σγούτας, Κωνσταντῆς Φραγκιάδης καὶ Γεώργιος Δουροῦτης, τὸν κάτωθεν σημειωμένον ἀριθμὸν ταλλάρων κολονάτων ὅπου ὁ καθένας μας φανερῶνει, ἅτινα ὁμοῦ εἰσὶν τὸ ἰσότημον λύθρων Ἐκατὸν στερλίνων, τὰ ὅποια μᾶς χαρίζονται ἀπὸ τὴν φιλόφθονον καὶ ἐλεήμονα Ἑταιρίαν τῶν φίλων εὐρισκομένων εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν, διὸ καὶ ὑποσημειούμεθα μὲ τῆς ψυχῆς μας μεγίστην παραμηθίαν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς ἐλεοῦντας ἡμᾶς τοὺς δυστυχεῖς.

διὰ τὰς λύθρας 100 ἐμβάσθησαν ἐνταῦθα	Κολονάτα	475.15
ἀπὸ αὐτὰ ἀφαιροῦνται ἔξοδα ὅπου ἐκράτησεν ὁ Κύριος		
Κωσ[ταντῆς]	2.12
		<u>ἔμεινον Κολ. 473.03</u>

Ἐγίναν δὺα ὁμοια δι' ἐν καὶ τὸ
αὐτὸ τέλος.

Ἀγκώνα τῇ 12 Νοεμβρίου 1824

	Κολονάτα	Κατάστασις
Ἰωάννης Χριστοῦ ἀπὸ Ἄγραφα ¹ ψυχαῖς	4 15	κατατρεγμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἄφησεν τὰ ὑποστατικά του καὶ ἦλθεν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν.

1. Κάτω ἀπὸ τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ καθένα ὑπάρχει ἡ ἰδιόχειρη ὑπογραφή του. Γιὰ τὰ ἄτομα μάλιστα τὰ ὅποια ἦταν ἀγράμματα ὑπέγραφε ὁ πλησιέστερος συγγενῆς καὶ σὲ περίπτωσιν πού δὲν εἶχαν συγγενεῖς ἢ γνωστούς ὑπέγραφε ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς πού διένεμε τὰ χρήματα.

Παναγιώτης Γεωργαντόπουλος ἀπὸ Πρέβεζα	4	6	φυγὰς διὰ καταδρομὴν τῶν Τούρ- κων
Αἰκατερίνη Φακίτζα ἀπὸ Ἰωάννινα	6	12	χήρα γυναῖκα μὲ ἀνήλικα παι- διά, ἔφυγεν διὰ τὸν χαλασμόν τῆς πατρίδος τῆς
Χριστόδουλος Μπαχώμης ἀπὸ Καλαβρύτες	4	7	φυγὰς διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πα- τρίδος του
Φίλιος Ἀποστόλου ἀπὸ Ἰωάννινα	3	6	φυγὰς ὡς ἄνω
Παπαναστάσιος ἀπὸ Ἄρτα	1	3	ὡς ἄνωθεν
Ἀρχιμανδρίτης ἀπὸ Χίονι	3	12	ὡς ἄνω διὰ τὸν χαλασμόν τῆς πατρίδος του κατέφυγεν ἐδῶ εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν
Φραγκούλης Μπαλάκης Χίος.....	2	10	ὁμοίως ὡς ἄνω, ὅπου ἔκαμνεν τὸν ἔμπορον καὶ νῦν εἰς στενο- χωρίαν μεγάλην
Νικόλαος Κλήμης Χίος.....	5	20	ἀπεθαμένος ἀφήνοντας πέντε ἀ- νήλικα παιδιά εἰς ἐλεεινὴν κα- τάστασιν, εἰς τὴν πατρίδα του ἔ- καμνεν τὸν ἔμπορον
Ἀγγελοῦ θυγάτηρ Παντελῆ Λουτράρη, Χίος	7	18	θυγάτηρ πραγματευτοῦ καὶ νῦν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν
Παῦλος Τζίφος Χίος.....	4	18	ἔκαμνεν τὸν πραγματευτὴν εἰς Σμύρνην καὶ νῦν εἰς στενοχω- ρίαν μεγαλωτάτην
Σμαράγδα χήρα Παύλου Ροδοκανάκη, Χίος	1	4	εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν
Ἰωάννης Βασιλείου ἀπὸ Ἰωάννινα	7	25	κατέφυγεν διὰ τὸν χαλασμόν τῆς πατρίδος του, ἔκαμνεν τὸν πρα- γματευτὴν, καὶ νῦν εἰς στενο- χωρίαν
Σουσάνη χήρα Μιχαὴλ Χρυστοφόρου ἀπὸ Ἄρτα	3	11	διὰ τὸν χαλασμόν πατρίδος τῆς εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν
Ἀναστασία Τζιαγοπούλα ἀπὸ Ἄρτα ²	1	3	ὡς ἄνω
Παπαϊωάννης ἀπὸ Ἄρτα ³	4	8	ὡς ἄνω
Ἀγγελικὴ Λιόντου ἀπὸ Ἰωάννινα	4	6	ὁμοίως ὡς ἄνω
Κοσταρέλος ἀπὸ Σμύρνην.....	3	8	πραγματευτῆς, καὶ νῦν δυστυ- χῆς
	ψ.	66	192
ἢ ὅπισθεν ψυχᾶς	66	192	Κατάστασις
Πελοῦ Ψύχαινα ἀπὸ Χίον	5	12	γυνὴ ἐνὸς πραγματευτοῦ εἰς δυ- στυχίαν

1. Ἀρχιμανδρίτης Δανιήλ.

2. Στις ἄλλες δύο καταστάσεις διανομῆς τῶν χρημάτων (βλ. ἐνθ. ἀν. σ. 4)
ἢ Ἀναστασία Τζιαγοπούλα ὑπογράφει καὶ ὡς Τατζηροπούληνα καὶ Τασινοπούλα.

3. Ὁ Παπαϊωάννης εἶναι ἐφημέριος ἀπὸ τὴν Ἄρτα, γιὸς τοῦ Γεωργίου Δάφνη.

Θεόδωρος Ἰωαννίτης	2	8	κατέφυγεν διὰ τὸν χαλασμὸν τῆς πατρίδος του, ὅπου ἔκαμνεν τὸν τεχνήτην
Κωνσταντῖνος Τζιαλάπας	1	3	κατατρεγμένος καὶ εἰς δυστυχίαν
Ἀνδρέας Ἀποστόλης ἀπὸ Ἄρτα	5	6	ὁμοίως ὡς ἄνω
Ἰωάννης Πραδίμας ἀπὸ Ἄρτα	2	4	ὁμοίως ὡς ἄνω
Ἑλένη Γκαζάνη ἀπὸ Καλαρρύτες	2	8	χήρα καὶ εἰς δυστυχίαν
Δημήτριος Ρήγας ἀπὸ Σμύρνην	10	22	πραγματευτῆς εἰς Σμύρνην καὶ νῦν εἰς στενοχωρίαν
Γεώργιος Μίχου ἀπὸ Καλαρρύτες	4	15	διὰ τὸν χαλασμὸν τῆς πατρίδος του εἰς δυστυχίαν
Βιεροῦ Βαφιαδάκενα ἀπὸ Χῖο	5	20	εἰς δυστυχίαν μεγαλωτάτην
Μιχαὴλ Σκρινῆς Χῖος	1	3	ὡς ἄνω
Ἀγγελικὴ Πάνου ἀπὸ Ἰωάννινα	2	6	ὁμοίως ὡς ἄνω
Χατζὴ Δαβίδ ἀπὸ Κύπρου ¹	7	13	φυγὰς διὰ φόβον καὶ κατατρεγμὸν τῶν τούρκων, ὅπου ἔκαμνεν τὸν πραγματευτῆν
Ἑλένη Πάνου ἀπὸ Ἰωάννινα	1	3	εἰς δυστυχίαν
Κωσταντῆς Μελέκος, Χῖος	2	2	εἰς στενοχωρίαν
Ἀγάπιος Ἱερομόναχος ἀπὸ Ἰωάννινα	2	10	εἰς δυστυχίαν μεγάλην
Μαρία χήρα στρατήγου ἀπὸ Χῖον	2	10	εἰς δυστυχίαν, πραγματευτοῦ γυνῆ
Πλουμοῦ Τζορτζι Λουτράρη, Χῖος	4	10	ὁμοίως ὡς ἄνω
Ὀριετοῦ χήρα Πέτρου Σκιλήτζι	3	17	ὁμοίως ὡς ἄνω, ἔχουσα δύο παιδία ἀκόμη σκλαβομένα ἀπὸ τοὺς Τούρκους
Ἰωάννης Μπίτζης ἀπὸ Καλαρρύτες	1	4 : 3	εἰς δυστυχίαν καὶ χωρὶς τὸ δεξιὸν χεῖρι
Στέφανος Ζυγομαλάς, Χῖος	4	18	ὁμοίως πραγματευτῆς
Παναγιώτης Γκινάκας, ἀπὸ Πρέβεζα	9	20	ὁμοίως ὡς ἄνω
Δημήτριος Μιτυληναῖος.....	1	5	ὁμοίως
Σπύρος Τζαούσης ἀπὸ Ἰωάννινα	3	4	ὁμοίως εἰς στενοχωρίαν
	144	415 : 3	
ἡ ἀντικυρ ψυχαῖς	144	415 : 3	Κατάστασις
Μαρία Πολίτησσα	3	4	εἰς στενοχωρίαν
Μανόλης Μιχαὴλ ἀπὸ Ἄγραφα	1	2	εἰς δυστυχίαν καὶ ἀπερία διὰ τὴν Ἑλλάδαν
Χατζὴ Νικόλας Παπαχρίστου ἀπὸ Σέρβας	1	2	ὁμοίως ὡς ἄνω
Χατζὴ Κυριάκος ἀπὸ Ψαρά	1	3	εἰς δυστυχίαν καὶ ἄρρωστος
Μαυρουδῆς ἀπὸ Σμύρνην	7	17	εἰς δυστυχίαν
Κοκίνενα χήρα ἀπὸ Χῖον	2	4	ὁμοίως ὡς ἄνω
Ἀναγνώστης Ραντοβίτζης ἀπὸ Ἄρτα	7	4	εἰς στενοχωρίαν

1. Χατζὴ Δαβίδ Οἰκονομίδης ἀπὸ τὴν Κύπρον.

Κατερίνη Κατζανοπούλα από Ἄρτα ¹	2	2	ὁμοίως.
Κωνσταντῖνος Μποσόνης από Πάτρα	7	6	ὁμοίως
Χαράλαμπος Κατζαίτης από Ληξούρι	1	2	ὁμοίως, και πηγαίνει διὰ τὴν Ἑλλάδα.
Ἀργύρης Κωνσταντῖνου ἀπό τὸν Μωρέα	1	2	εἰς δυστυχίαν
Μανόλις Κωνσταντῖνου από Βέργια	1	2	εἰς δυστυχίαν, και ἀπερία διὰ τὴν Ἑλλάδα
Κωνσταντῖνος Πιτακὸς από Μιτηλήνη	2	5	εἰς δυστυχίαν
Χριστοφóρου Ζαγάρι από Καλαβρύτες	1	1	ὁμοίως
παῖδια Παπαδόπουλου από Ἄρτα	2	2	
Ἰωάννης και Δημήτριος			ὁμοίως

ψχ. 1832 473 : 3

Πιπῆς σγοῦτας
Giorgio Duruti
Κοσταντῆς φραγκιάδης
Pacifico Terni
Mario Ternis

1. Ἡ Κατερίνη Κατζανοπούλα στίς ἄλλες δύο χρηματικὲς προσφορὲς ὑπογράφει και ὡς Κακοπούλα και Κανκοπούλα.

2. Ἐκτὸς από τὰ παραπάνω 183 ἄπορα ἄτομα, ὑπῆρχαν και ἄλλα 126 ἐξ ἴσου φτωχὰ και στερημένα, ποὺ πῆραν μέρος στίς ἄλλες δύο χρηματικὲς προσφορὲς και τῶν ὁποίων τὸ ὄνοματεπώνυμο και τὸν τόπο καταγωγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογένειας παρουσιάζουμε ἀμέσως παρακάτω.

Ἀναστάσιος Κουτζούλης, Ἑλένη Γένια (Μπάρμπα Κόστα), Ἑλένη Παναγιώτη Μαντζιογιάννη και Γεώργιος Γκόγκας από τὴν Ἄρτα· Ἀναστασία - Ἀγγελική Ἀναστασίου, και Κυριάκος Κυριάκου από τὰ Ἰωάννινα· Ἀναστάσιος Καλομίρης και Πέτρος Παπαδόπουλος από τὴν Πρέβεζα· Δημήτριος Ἰωάννου από τὰ Ἄγρια· Κωνσταντῖνος Δημητρίου από τὸ Ἀσπροπύλαμο Πίνδου· Αἰκατερίνη τοῦ Νικολάου από τὰ Ζαγόρια· Ἰωσήφ ἀρχιμανδρίτης (ιερομόναχος) από τὴν Πελοπόννησο· Χαράλαμπος Παππαγιακόπουλος από τὴν Τρίπολη· Παῦλος Παπαδιαμαντόπουλος και Νικόλαος Γιαννόπουλος από τὴν Πάτρα· Μαρία Κουφοδόνη, Θεοδωρούλα τοῦ ποτὲ Ζαννῆ Μαυρογορδάτου, Αὔγουστίνος Ζερβουδάκης, Πέροδικα Ἀτωνίου Τζίφα, Παντολέων Κωνσταντουλάκης, Ἀθανάσιος Μακκάς, Μιχαὴλ Νταλάρας, Εὐστράτιος Πετροκόκκινος τοῦ Ζανῆ, Κωνσταντῖνος Γεωργίου και Νικόλαος Μικονιάτης από τὴ Χίο· Δημήτριος Βρανᾶς από τὴ Λέσβο· Ἰωάννης Κωνσταντῖνου από τὴ Μυτιλήνη· Ἰωάννης Γκίκας από τὴν Ὑδρα· Παναγιώτης Σταύρου, Μιχαὴλ Παῖνᾶς και Νικόλαος Χατζηκωνσταντῖνου από τὴν Κωνσταντινούπολη· Ἐλενίτσα τοῦ ποτὲ Τζηβηνῆ και Μαρία Σμηρνέα από τὴ Σμύρνη· Γεώργιος Ποποβίτζι από τὴν Φιλιππούπολη· Σπυρίδων Καμπίτζης από τὴν Κρήνη· Χατζὴ Δημήτρης Σαμφάρης, Χατζηχλοῦο Ἀγγελοσ και Παῦλος Νικολάου από τὴν Κύπρο· Ἰωσήφ Ἐπιδάμιος· Ὀμηρος Βαλετανιώτης· Κυριάκος Δρακδόπουλος γρεκὸς και Παναγιῆς Χέλμης γρεκὸς.

2

Ὅρφανὰ Ἑλληνόπουλα τῆς Ἀγκώνας
(Τορίνο 1/13 Νοεμβρίου 1827)
Ἀρχ. Μουστοξύδη, Δεσμὸς Ε, Φ. 1, πρωτ.

Κατάλογος τῶν εἰς Ἀγκώνα νέων Ἑλλήνων δυστυχούντων¹.

ὄνομα, ἐπώνυμον	πατρίς	ἡλι- κία	ὄρ- φανά	
Γεώργιος Ἀναστασίου Γεωργίου Ἰωάννης Γ. Παπαδοπούλου	ἐξ Ἀρτης »	12 20	νέος καλῆς ἀνατροφῆς ὁ νέος οὗτος φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθον τῆς σπου- δῆς.
Ἀθανάσιος Ἰωάννου Φακῆ Ἑλένη Ἰωάννου Φακῆ Εὐδοκία Σπυρίδωνος Τζαούση ²	ἐξ Ἰωαννίνων »	10 14 »	χρηστῶν ἡθῶν τέκνα χρηστοῦθης ἄλων τούτων ἡ κατάστα- σις εἶναι ἐλεεινοτάτη.

3

Ἐπιστολὴ Καποδίστρια πρὸς τὴν κοινότητα τῆς Ἀγκώνας
(19 Νοεμβρίου / 1 Δεκεμβρίου 1827)
Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 22-24α, ἀντίγραφο³.

A Messieurs de la Confrérie de la Chapelle La T. S. Trinité et S. Spyri-
don d'Ancône

Ancône 19 Novembre / 1 Décembre, 1827.

Messieurs

Me trouvant au milieu de vous au moment de me rendre en Grèce, je ne saurais vous témoigner les sentimens que m'inspire le bien que vous avez su

1. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ βρίσκεται συνημμένο σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Μουστοξύδη πρὸς τὸν Καποδίστρια (βλ. ἐνθ' ἄν., σ. 5).

2. Βλ. καὶ ἐπιστολὴ ὑπ' ἀριθμ. 6 στὴν ὁποία φαίνεται ἡ χρηματικὴ προσφορά τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὴν ἀπορρ. οἰκογένεια τοῦ Σπυρίδωνος Τζαούση.

3. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γραμμένο σὲ δύο στήλες. Ἡ πρώτη στήλη στὰ γαλλικὰ καὶ ἡ δευτέρα μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ. Ἐδῶ δημοσιεύουμε μόνον τὸ γαλλικὸ κείμενο.

faire à la Patrie dans ces dernières années d'épreuves et de misères, mieux qu'en vous engageant à la servir encore dans le même but et en suivant les mêmes principes.

Par un noble mouvement de votre piété chrétienne et patriotique, vous avez rétabli en 1823 sous l'invocation de la T. S. Trinité et du thaumaturge S. Spyridon votre chapelle. Et vous vous êtes engagés à contribuer dans des mesures très sages à son entretien et à la création d'une Caisse et d'une administration.

En vous conformant aux peu d'articles dont se compose l'acte du 1/13 mars 1823, vous vous êtes donné la consolation de vivre sous la sauve-garde de notre sainte religion, vous avez procuré cet immense bienfait à tous les Grecs que les malheurs du temps ont jetés dans ces parages. Vous avez pu les secourir et leurs enfans ont aussi trouvé l'assistance d'une instruction élémentaire.

Or c'est en continuant cette oeuvre salutaire dans un système de concorde et d'union que vous justifierez aujourd'hui et par la suite la confiance que doit placer en vous le gouvernement de la Grèce.

Et c'est pour vous aider autant qu'il peut dépendre de moi à remplir cette honorable tâche que je n'hésite pas vous exprimer les vœux que je forme.

Le plus grand de tous les intérêts de notre Patrie, celui qui embrasse tout entier son avenir, c'est l'éducation chrétienne nationale des jeunes grecs qui sont dans ce moment dans l'étranger et qui ne peuvent pas de sitôt rentrer sous leur toit paternel, et y trouver les moyens de s'instruire et de se former aux destinées aux quelles la Providence semble les réserver.

Nos compatriotes établis dans plusieurs grandes villes de l'Europe m'ayant confié quelques aumônes pour secourir les orphelins grecs qui sont actuellement dans l'étranger, je suis prêt à y faire participer ceux que vous avez recueillis ici, à condition toutefois que l'école et l'administration des affaires de la Confrérie aient une organisation régulière, laquelle porte en elle-même la garantie de sa stabilité.

Jusqu'à l'époque, que nous espérons très prochaine, ou le gouvernement grec aura à Ancône un agent public reconnu, et que par son entremise toute affaire quelconque pourra être réglée. Dans des formes légales et solennelles, l'organisation provisoire dont il s'agit pourrait consister dans les mesures suivantes.

1. Les Chefs de la Confrérie selon l'acte du 1/13 mars, devant être élus, nous proposons aux suffrages des confrères, Messieurs

Constantin Bachara
George Durutti
Athanasé Papatheodore
Jean Carajanni
George Frangiadis

lesquels seront chaque année à Pâques proposés également à une réélection à la majorité des suffrages.

2. Le plus ancien d'âge sera censé le Président, et il tiendra la caisse de la Confrérie. Les collègues avec un voté égal l'aideront dans l'administration tenue des livres, et autres affaires concernant la Confrérie et l'Eglise.

Si pour la confection et tenue des livres, les chefs de la Confrérie jugeaient nécessaire l'assistance d'un secrétaire, l'un des maîtres de l'école, Mr.

Démétrius Vranas serait chargé de cette partie du service et obtiendrait à ce titre une petite indemnité.

3. La caisse de la Confrérie se compose des revenus que lui assigne l'acte du 1/13 mars 1823. Et les chefs déploieront toute leur activité et toute leur zèle pour recouvrer sans retard les sommes qui lui sont dues, et celles que par la suite lui devront les négocians coreligionnaires qui font des affaires à Ancône.

Indépendamment de ces revenus et de tout ce que piété de nos compatriotes pourra ajouter, je lui offre dès ce moment trois cents talaris et j'aime à espérer que je serai plus tard dans le cas lui procurer d'autres secours et de lui assurer l'entrée de la même somme chaque année, si la Confrérie veut consentir à employer une partie des ces fonds plus particulièrement pour l'éducation des jeunes grecs qui sont ici, ou que le gouvernement pourrait y envoyer.

4. A cet effet je lui propose.

(A) De louer provisoirement dans une maison centrale de la ville, une ou deux bonnes chambres où les élèves puissent se réunir chaque jour et y prendre leurs leçons. De meubler convenablement ces chambres et de les pourvoir de tables, bancs, encriers et de toutes les petites choses nécessaires à l'école.

(B) De conserver la division actuelle des élèves en deux classes, l'une sous la direction du maître Démétrius Vranas, l'autre sous celle du maître Joseph Ghinakas.

(C) De donner en outre à ces deux classes un maître pour la langue italienne et un maître de dessin.

(D) De faire continuer aux maîtres grecs et à celui de la langue italienne de la part des parens qui sont en état de leur payer leurs leçons, l'indemnité accoutumée jusqu'ici et de payer pour les élèves de parens pauvres à chacun des ces trois maîtres, la petite somme de trois tallaris par mois, de la caisse de la Confrérie.

(E) De statuer que le maître de dessin sera payé pour tous de la caisse en lui fixant un modique traitement, tout au plus six tallaris par mois. Ces mesures adoptées, je me charge de fournir à mes propres frais l'école de tous les livres qui lui sont nécessaires et je désire en retour que la Confrérie la place sous l'inspection de monsieur George Frangiadis.

5. L'inspecteur après avoir préparé le local et recueilli l'opinion des maîtres statuera par une ordonnance qui sera affichée en grosses lettres et en deux langues, en italien et en grec, dans l'école les jours et les heures des leçons de chaque maître, et tous les réglemens d'ordre et de discipline qu'il jugera nécessaires. Il se donnera la peine de se rendre souvent à l'école au moment des leçons afin de s'assurer que chacun remplit ses devoirs régulièrement et avec zèle.

Il informera tous les trois mois le gouvernement de la Grèce de progrès des élèves, et accompagnera son rapport des essais des jeunes écoliers dans les diverses branches de leur éducation élémentaire. Il lui est très particulièrement recommandé de veiller à la calligraphie. Si le maître de langue italienne est en état de donner à ses élèves les premiers élémens de l'arithmétique, il serait à désirer de leur procurer de bonne heure cet avantage.

C'est sur les rapports de l'inspecteur que le gouvernement grec pourra avec le temps donner d'autres maîtres à l'école d'Ancône et procurer à ses élève-

ves actuels le bienfait d'une instruction plus élevée dans les académies de l'Europe, selon la vocation que chaque jeune homme aura montrée. La vocation qu'il serait dans l'intérêt de la Grèce de provoquer et de cultiver le plus dans les jeunes esprits de ses élèves serait celle des arts, des métiers, du commerce, de la navigation et de l'agriculture.

6. Pour ce qui est du service de l'église et des dépenses requises pour son entretien, pour celui du Prêtre et du Desservant, les chefs de la Confrérie statueront avec toute l'économie possible les mesures convenables, en arrêtant dès ce moment de procéder quant au Curé chaque année à Pâques à sa réélection par ballotage.

7. C'est à cette même que les chefs rendent à la Confrérie un compte détaillé de leur administration.

J'ose croire, Messieurs, que si ses propositions obtiennent votre assentiment et que vous veuillez les mettre à exécution avec la prudence et le zèle qui vous caractérisent, vous aurez posé des bases sur lesquelles, si Dieu veut bénir la restauration de notre patrie commune, elle pourra un jour fonder des établissemens d'une plus grande utilité nationale.

J'attends la réponse que vous voudrez me faire, après avoir porté la présente à la connaissance de toute la Confrérie, et je vous réitère l'expression de ma considération distinguée.

4

Ἐπιστολή τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγκῶνας πρὸς τοὺς προεστοὺς τῆς ἀδελφότητος
(22 Νοεμβρίου / 4 Δεκεμβρίου 1827)

Ἀρχ. Καποδ., Φ. 520, ἀριθμ. 4α, ἀντίγραφο.

Κύριοι!

Διὰ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος δεχθέντες τὰς παρὰ τοῦ Ἐξοχωτάτου Κυβερνήτου τοῦ Γένους ἡμῶν Κυρίου Ἰωάννου τοῦ Κόμητος Καποδίστρια ἐγγράφους πατρικὰς καὶ σοφὰς ὑποθήκας, περὶ τῆς ἐντελεστεράς συστάσεως τοῦ ἐνταῦθα θυσιαστηρίου καὶ τῆς στοιχειακῆς Σχολῆς μας, καὶ εὐγνωμονοῦντες εἰς τὴν περὶ ἡμᾶς τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχώτητος πρόνοιαν, διὰ τοῦ παρόντος ἐπικυροῦμεν τὴν ἐκλογὴν σας καὶ σὰς δίδομεν τὴν ἀπαιτουμένην πλήρη ἐξουσίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων καταστημάτων, εὐέλπιδες εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γνωστὴν φρόνησίν σας, ὅτι θὰ διοικήσετε καλῶς τὴν ἐμπιστευθεῖσαν σας ἐπιτροπὴν.

Με βαθὴ σέβας ὑποσημειούμεθα

Ἀγκῶνα, τῆ 22 Νοεμβρίου / 4 Δεκεμβρίου, 1827

Πρὸς τοὺς Τιμιωτάτους Ἐπιτρόπους τοῦ ἐν Ἀγκῶν
συστήματος τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων Κυρίου
Κωνσταντίνου Μπαχαρᾶν, Γεώργιον Δουρούτην,
Ἀθανάσιον Παπαθεοδώρου, Ἰωάννην
Καραϊωάννην, καὶ Γεώργιον Φραγκιάδην.

5

Ἐπιστολή προεστῶν τῆς Ἀγκώνας πρὸς τὸν Καποδίστρια
(22 Νοεμβρίου / 4 Δεκεμβρίου 1827)

Ἀρχ. Καποδ., Φ. 520, ἀριθμ. 42, πρωτ.

Ἐξοχώτατε!

Κατὰ τὰς πατρικὰς νοουθεσίας καὶ παραγγελίας τὰς περιεχομένας εἰς τὸ ἀπὸ 19 Νοεμβρίου / 1 Δεκεμβρίου σεβαστὸν τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος πρὸς τοὺς ἐνταυθα ὀρθοδόξους ἡμᾶς Ἑλληνας ἐγγραφον, αἱ ὁποῖαι πρὸς πάντας ἐγνωστοποιήθησαν, καὶ παρὰ πάντων ὡς σοφώταται ἀπεδέχθησαν, λαμβάνομεν τὴν τιμὴν διὰ τοῦ παρόντος ταπεινοῦ μας νὰ παραστήσωμεν πρὸς Αὐτήν, δυνάμει τοῦ ἐσωκλείστου ἀντιγράφου, τὸ πρωτότυπον τοῦ ὁποίου κατετέθη εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἐκκλησίας ὅτι καὶ παρὰ πάντων ἐπεβεβαιώθη ἡ ἐκλογή μας εἰς τὴν ἐνταυθα Ἐπιτροπήν, τὴν ὁποίαν ἂν καὶ ἀνίκανοι νὰ μετέλθωμεν, ἐνθαβρύνόμεθα ὅμως ἀπὸ τὴν πρὸς ἡμᾶς τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος καὶ τῶν ὁμογενῶν ἐκ καλοκάγαθίας ἀγάπην ν' ἀναδεχθῶμεν.

Εὐγνωμόνως ἐδέχθημεν καὶ τὰ παρ' Αὐτῆς πρὸς τὸ κοινὸν κιβώτιον τῆς σχολῆς καὶ ἐκκλησίας μας ταύτης τριακόσια ἰσπανικὰ δίστηλα, καὶ πεπεισμένοι εἰς τὴν Αὐτῆς φιλογένειαν καὶ φιλοκαλίαν ὅτι δὲν θ' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ Κοινόν μας τὴν πατρικὴν τῆς φροντίδα, καθὼς καὶ ἤδη μᾶς ἔδωκε χρηστάς ἐλπίδας, Τῇ ὁμολογοῦμεν τὰς μεγαλυτέρας εὐχαριστίας καὶ κηρυττόμεθα.

Ἀγκώνα, τῇ 22 Νοεμβρίου / 4 Δεκεμβρίου, 1827

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος

Ἵποκλινεῖς

Τῷ Ἐξοχοτάτῳ Κυρίῳ Ἰωάννῃ
Κόμητι Καποδίστρια
κτ: κτ: κτ:—

Κοσταντῆς Μπαχαρας
γεοργιὸς δουρουτῆς
Αθανασιος παπαθεοδωρου
ἰωαννης Καραγιαννης
ζωρζῆς φραγγιάδης

6

Ἐπιστολή Καποδίστρια πρὸς τοὺς προεστοὺς τῆς Ἀγκώνας
(25 Νοεμβρίου / 7 Δεκεμβρίου 1827)

Ἀρχ. Καποδ., Φ. 388, σ. 35-36, ἀντίγραφο¹.

A. M. M. C. Bachara, G. Durutti, A. Papathéodore, J. Carajanni,
et G. Frangiades, chefs de la Confrérie d' Ancône.

Je reçois, MM., avec infiniment de reconnaissance la lettre par laquelle

1. Ἡ ἐπιστολή εἶναι γραμμμένη σὲ δύο στήλες. Ἡ πρώτη στήλη στὰ γαλλικὰ καὶ ἡ δευτέρα μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ. Ἐδῶ δημοσιεύουμε μόνον τὸ γαλλικὸ κείμενο.

vous m'annoncez que la Confrérie a accueilli les propositions que je lui ai adressées par ma lettre du 19 Novembre / 1 Décembre 1827.

Conformément aux engagemens que j'ai pris avec elle, je joins ici un ordre pour MM. Candellari, au moyen duquel vous toucherez 400 colonates. 300 entreront dans la caisse de l'église pour être employés à la organisation de l'école dans les formes que je vous ai indiquées. Des 100 autres, 60 sont destinées au secours de Catherine Papa Panou, de Constantin Philou, de Spyridon Tzaousi et de leurs pauvres familles. Vous voudrez bien les leur donner à raison de 5 tallaris par mois à chacune, ce qui mettra à couvert des besoins les plus pressans durant l'hiver actuel. Esperons que pour l'avenir, la providence et la philanthropie des leurs compatriotes ne les abandonneront pas.

Les 40 autres tallaris serviront à donner des vêtemens et les frais de voyage au jeune Michel Hatzi Parissi. Il se rendra conjointement avec le jeune Papadopoulos à Pise et de-là à Genève. afin de tâcher de se former l'un à quelque métier utile, l'autre à l'étude des sciences et les lettres. Je les munirai des lettres et des moyens nécessaires. Et je suis bien aisé de vous donner par ce fait la preuve des avantages que pourront obtenir par la suite les élèves pauvres de votre école.

Vous trouverez ci-jointe la copie d'une communication très confidentielle que je viens de donner au Délégué du S. T. à Ancône, afin de vous obtenir sa protection dans le recouvrement des revenus que la convention du 1/13 mars 1823 donne à l'église.

Mons(ieur) le Délégué l'a reçue avec bonté et il m'a donné l'assurance qu'il vous prêtera son appui, toutes les fois cependant que votre côté, vous ne vous présenterez chez lui et dans le public qu'en qualité de tuteurs des pauvres et des enfans grecs qui se trouvent à Ancône et qu'à ce titre même vous et vos confrères ne ferez aucune démonstration extérieure qui puisse exciter l'attention de la malveillance. Je vous engage et je vous conjure de faire preuve de sagesse et de modération et surtout de ne jamais parler à qui que ce soit ni de l'école, ni des espérances que vous donnent les destinées aux quelles la providence semble réserver votre Patrie, non plus que des arrangemens que nous venons de prendre. Toute parole, toute imprudence de votre part, sur ces graves intérêts pourrait leur nuire sans retour. Et vous les premiers vous en porteriez la peine en vous privant des avantages dont vous jouissez vous même actuellement et de ceux qu'à aide de Dieu et de votre sagesse, les grecs obtiendront plus tard dans ces parages.

Je vous recommande de donner suite, mais lentement et graduellement et sans bruit aux améliorations de l'école, que je vous ai proposées. Mr. le chevalier Mustoxidi vous enverra de Venise les livres qui lui sont nécessaires. Et je vous envoie en attendant une grammaire et un ouvrage d'arithmétique que je viens de recevoir de la part de l'auteur. Vous commencerez ainsi la petite bibliothèque de l'école.

Recevez, Messieurs, l'expression de mes vœux pour les succès de vos soins patriotiques et celle de ma parfaite considération,

7

Μαθητὲς καὶ μαθήματα τοῦ σχολείου τῆς Ἀγκώνας
(14/26 Δεκεμβρίου 1827)

Ἀρχ. Καποδ., Φ. 528, ἀριθμ. 2α, πρωτ.

Κατάλογος ὀνομάτων τῶν τοῦ Δ. Β. μαθητῶν μετὰ τῶν παραδιδόμενων αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι μαθημάτων¹.

Δημήτριος Λογοθέτη Ζώτου χρόνων 13, καὶ Ἀθανάσιος Γεωργίου Δουρούτη χρόνων 12, τὸν πρὸς Φίλιππον λόγον τοῦ Ἴσοκράτους παραφραζόμενον καὶ ἀντιγραφόμενον μετὰ τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ ὀρθογραφικοῦ καὶ κατὰ πᾶν Σάββατον Κατήχησιν.

Στυλιανὸς Λογοθέτη Ζώτου χρόνων 9, Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Δημητρίου Ρήγα, ὁ μὲν χρόνων 11, ὁ δὲ 9, Αἰσωπεῖους Μύθους ἐξηγουμένους καὶ ἀντιγραφόμενους εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, μετὰ τεχνολογίας, καὶ καθ' ἕκαστον Σάββατον λογαριασμούς·

Βασίλειος Ἀθανασίου Παπαθεοδώρου χρόνων 8, Ἀποθήκην τῶν Παίδων, καὶ γράψιμον· Στέφανος Δημητρίου Ρήγα χρόνων 6, Δημήτριος Σπύρου Ἰωαννίτου χρόνων 5, Δημήτριος Πάνου Γεωργόπουλου χρόνων 5, Ἰωάννης Λογοθέτη Ζώτου χρόνων 5, Παιδαγωγίαν·

Ἐν Ἀγκῶνι, τὴν 14/26 Δεκεμβρίου 1827.

8

Ἐπιστολὴ προεστῶν τῆς Ἀγκώνας πρὸς τὸν Καποδίστρια
(5/17 Μαΐου 1828)

Ἀρχεῖον Καποδ., Φ. 528, ἀριθμ. 32, πρωτ.

Στὸ ἔγγραφο ποῦ ἐκδίδουμε ἀμέσως παρακάτω ὑπάρχει συνημμένος ἕνας κατάλογος, τὸν ὁποῖο κρίναμε σκόπιμο νὰ ἐκδώσουμε καὶ γιὰ λόγους μεθόδου τὸ ἀριθμοῦμε ὡς ἔγγραφο 8α.

Ἐξοχώτατε!

Καθ' ὃν καιρὸν ἠξιώθημεν καὶ ἐλάβομεν τὴν Σεβαστὴν τῆς Ἐξοχότητός σας ἐπιστολὴν τοῦ 14/26 ἀπριλίου, ἐλάβομεν καὶ τὴν χαροποῖον γραφὴν παρὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Αὐτοκρατορικοῦ Μινίστρου τῆς Ῥωσίας Κυρίου Γρηγορίου Γαγάνη², συν-

1. Ὁ κατάλογος αὐτὸς ἀναφέρεται προφανῶς στὴν ἐντολὴ τοῦ Καποδίστρια ν' ἀποστέλλωνται καθὲς διμνην ἢ τρίμηνο ἐκθέσεις γιὰ τοὺς μαθητὲς καὶ τὰ μαθήματα τοῦ σχολείου τῆς Ἀγκώνας.

2. Ὁ Γρηγόριος Γαγάνης εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν πρίγκιπα Gagarine. Βλ. ἐνθ' ἄν., σ. 6.

τροφουμένην με τὴν προσφορὰν τῆς αὐτοῦ Μεγαλειώτητος τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν τὴν ὅποίαν κατεδέχθη νὰ καταχορηγήσῃ εἰς τὴν Κάσσαν τοῦ σχολείου μας, διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν σπουδαζόντων πτωχῶν ὁμογενῶν μας, συνισταμένη εἰς βούβλια 3.000, ἤτοι εἰς δύστυλα τάλλαρα 596.16/100.

Δὲν ἐλείψαμεν κάμνοντες εὐθὺς τὴν πρέπουσαν ἀπόκρισίν μας πρὸς τὸν Μινίστρον εἰς Ῥώμην, δεικνύων με αὐτὴν τὴν πρὸς τὴν Μεγαλειώτηταν τοῦ Αὐτοκράτορος εὐγνωμοσύνην μας.

Μᾶς ἐρωτᾶτε Ἐξοχώτατε με τὴν ἐπιστολὴν σας νὰ Σᾶς εἰπῶμεν τὰς προόδους ὅπου ἔκαμον ἕως τώρα οἱ σπουδάζοντες μαθηταὶ εἰς τὸ ἐδῶ κατάστημά μας, καὶ νὰ σᾶς εἰπῶμεν ἐν ταυτῷ ὅποιαν βοήθειαν δύναται νὰ προσμείνη ἡ Πατρίς ἀπὸ ἡμᾶς.

Εἰς ἀπόκρισιν λοιπὸν Σᾶς λέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἐβοήθησεν καὶ ἐλάβομεν τὴν λαμπρὰν τύχην καὶ Σᾶς ἀπολαύσαμεν ἐδῶ περίπου 40 ἡμέρας, διὰ νὰ μᾶς γνωρίσετε ἀπὸ συνώτερα ὄλους ἡμᾶς, καὶ νὰ βεβαιωθῆτε καὶ ὄλων ἡμᾶς τὴν μικρὰν κατάστασιν καθὼς καὶ τὰ μικρότατα εἰσοδήματα τῆς πτωχῆς ἐκκλησίας μας, ἢ ὅποια ὄχι μόνον δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ θρέψῃ καὶ νὰ βοηθήσῃ μαθητὰς, ἀλλὰ με πολλὴν δυσκολίαν δύναται νὰ ἐξοικονομήσῃ με τὰ ὀλιγότατα εἰσοδήματά της τὰ ἄφευκτα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας μας ἔξοδα, τὰς ἀναποφεύκτους ἐλεημοσύνας εἰς τὰς ἐδῶ εὐρισκομένας πτωχὰς φαμηλίαις, καὶ τὰς τῶν πτωχῶν διαβατῶν ὁμογενῶν μας βοηθείαις. Εἰς ὅτι ὅμως ἀποβλέπει νὰ καταγινόμεθα διὰ τὴν καλὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σχολείου μας καὶ τὰς προόδους τῶν νέων, δὲν θέλει λήψωμεν ὄλοι μας νὰ καταβάλωμεν κόπους.

Ἡ Κάσσα τοῦ σχολείου μας δὲν ἔχει εἰμὴ τὰ ὅσα ἡ Ἐξοχότητά σας καταθέσατε καὶ τὰ ρούβλια 3.000 ὅπου τώρα ἐκατέθεσεν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐξ αὐτῶν πληρώνομεν κατὰ τὸν παρὸν τζέκρα¹ 18 ἕως 20 τάλλαρα τὸν μῆνα εἰς τοὺς δύο Ἑλληνας διδασκάλους, εἰς τὸν καλλιγράφον διδάσκαλον ὅστις παραδίδει καὶ τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἰταλικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὸ νοίκιον τοῦ σχολείου καὶ ἄλλων μικρῶν τινῶν ἀφεύκτων ἐξόδων τοῦ σχολείου.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ποσότητα, Ἐξοχώτατε ὅπου πρὸς τὸ παρὸν ἔχωμεν εὐκόλως ἠμπορεῖτε νὰ συμπεράνετε, πόσους ἄλλους διδασκάλους ἠμποροῦμεν νὰ βαστάξωμεν, καὶ πόσους ἄλλους μαθητὰς ἠμπορεῖτε νὰ πέμψετε εἰς τὸν Ἀγκῶνα, διὰ νὰ ἔχουν τὰ πρὸς τὰ ζῆν ἀναγκαῖα αὐτῶν ἔξοδα, τὴν κατοικίαν των καὶ τὰ ἐνδύματά των με ὄλην τὴν δυνατὴν οἰκονομίαν.

Οἱ δύο διδάσκαλοί μας Ἕλληνες, δηλαδὴ ὁ Βρανᾶς καὶ ὁ Γκινάκας ἔκαμον καὶ κάμουν τὸν διδάσκαλον περισσότερον ἐξ ἀνάγκης παρὰ ἐξ ἐπαγγέλματος, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔχουν ἀνάγκην νὰ διδασκῶσιν μάλιστα, παρὰ νὰ διδάξωσιν. Οἱ μαθηταὶ οἷτινες ἐξακολουθοῦν τὰ μαθήματά των εἰς αὐτούς, εἶναι εἰς τὰ ἴδια, καθὼς τοὺς ἀφήσατε, δηλαδὴ χωρὶς μέθοδον καὶ χωρὶς σύστημα.

Ὁ μόνος διδάσκαλος, ὅπου κατὰ τὸ παρὸν μᾶς δίδει χρηστὰς ἐλπίδας διὰ τοὺς ἕως τώρα 13 μαθητὰς ὅπου τοῦ ἐνεπιστεύθημεν, εἶναι ὁ καλλιγράφος κύριος Δομένικος Ῥέκης ὁ καλὸς τρόπος του μᾶς κατεπέθη καὶ εἶθε νὰ μὴν ἀπατηθῶμεν.

Ἀνάγκη πᾶσα ὅμως Ἐξοχώτατε ὅταν ἔχετε νὰ πέμψετε ἐδῶ μαθητὰς, νὰ προμηθεύσετε τὸ σχολεῖον μας με ἐν καλὸν διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καθὼς καὶ ἐν καλὸν ἐφημέριον διὰ τὴν ἐκκλησίαν μας νὰ γνωρίζῃ καὶ τὴν ἰταλικὴν γλώσσαν.

Ἔσωθεν Σᾶς ἀσφαλῶμεν ἀντίγραφον τῆς γραφῆς τοῦ διδασκάλου Ἰταλοῦ, ὁποῦ ἐγράψαμεν ἀπὸ Βρίντηζη, ἀπὸ αὐτὴν βλέπετε ὅποια εἶναι ἡ πρότασις του διὰ τὸν μισθὸν του, καὶ λοιπά, στέκει λοιπὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ προσταγὴν τῆς Ἐξοχότητός σας νὰ μᾶς διορίσετε ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον μέλλει νὰ ἀποκριθῶμεν.

Σᾶς ἐγκλείομεν προσέτι καὶ μίαν σημείωσιν διὰ ὅσα βιβλία, καὶ ἀπὸ ποῖον μέρος, ἐπέμφθησαν ἕως τώρα εἰς τὸ σχολεῖόν μας, διὰ τὴν πληροφορίαν Σας/

Ἐν τοσοῦτοις κυριττόμεθα διὰ παντὸς

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος

Ἀγκώνα τῇ 5/17 Μαΐου 1828.

Ταπεινοὶ δοῦλοι
Κοσταντῆς Μπαχαρὰς
γεοργιὸς δουρουτῆς
Ἰωαννῆς Καραγιαννῆς
Ἀθανάσιος παπαθεοδώρου
γεοργιὸς φραγγιάδης

8α

Ἐγχειρίδια τῆς βιβλιοθήκης τοῦ σχολείου τῆς Ἀγκώνας
(5/17 Μαΐου 1828)

Ἀρχεῖο Καποδίστρια Φ 528, ἀριθμ. 22, πρωτ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΓΚΩΝΙ ΣΧΟΛΗΣ

Ἄσα ἡ Ἀ: Ἐ: ἔδωκεν ἰδιοχείρως

				Τόμοι
Ἀγαπίου Ῥήγα		Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ	εἰς τόμους 2	3
		Ἀριθμητικὴ	1	

Ἄσα ἐστάλησαν ἀπὸ Βενετιαν ἐνῶ ἡ Ἀ: Ἐ: διέτριβεν ἔτι ἐνταῦθα

Γολδσμίθ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος	3	
Μηνιατῆ Διδαχαὶ	1	
Plutarque, les vies des hommes illustres, traduites par M: Dacier	15	
Gherardini, introduzione alla grammatica	1	25
Ὀμορο Ἰ' Ἰλιάδε, traduzione di V: Monti	2	
Ὀμορο Ἰ' Ὀδισσεα, trad: del Pindemonte.	2	
Mastrofini, teorica dei versi Italiani	1	

Ἄσα ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν εἰς Γενεύην προφέσσοραν κύριον J. Humbert

Λουκιανοῦ Διάλογοι, εἰς ἕνα τόμον, ἀντίτυπα 12	12	
Αἰσώπου Μῦθοι, εἰς ἕνα τόμον, ἀντίτυπα 12	12	30
Δημοσθένους λόγοι, εἰς ἕνα τόμον, ἀντίτυπα 6	6	

“Όσα ὁ αὐτὸς κ. Humbert ἔστειλε δωρεὰν εἰς τὴν βιβλιοθήκην
τῆς ἐνταῦθα Σχολῆς.

Αἰσχύλου Τραγωδία	τόμ.	1	
Cours de Litterature Grecque - Moderne, par J. Rizo		1	
Plan d'améliorations		1	5
Vocabulaire Grec - Français		1	
Discours sur la Langue Arabe		1	

Τὸ ὅλον τόμοι 63

Τόμοι

Ποσότης τῶν ὀπισθεν βιβλίων 63

ὅσα ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν εἰς Βενετίαν κ. Μουστοζύδην.

Ἐπίκτητος	τόμ.	1	
Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα	»	1	
Λυκοῦργος	»	1	
Μάρκος Ἀντώνιος	»	1	
Ξενοφῶν καὶ Γαληνός	»	1	
Ὅμηρου ἡ α, β, γ, δ, ῥαψωδία	»	1	
Θεόφραστος	»	1	
Ὀνήσανδρος	»	1	
Βεκκαρίας	»	2	
Στράβωνος Γεωγραφία	»	4	
Ἐπιτομὴ Γενικῆς Ἱστορίας	»	3	
Πολιτικά	»	1	36
Ἀριστοτέλους Ἠθικά	»	1	
Ἱπποκράτης καὶ Γαληνός	»	1	
Πλουτάρχου Πολιτικά	»	1	
Ἀρριανοῦ Ἐπίκτητος	»	3	
Ὠγυγία ἢ Ἀρχαιολογία	»	5	
Κατήχησις	»	1	
Ἐγχειρίδιον περὶ Συντάξεως	»	1	
			31
Γεωγραφία Σχολαστικὴ	»	1	
Σχολαστικὸς Ἄτλας	»	1	
Collana degli Storici antichi	»	2	
Xenofonte, i memorabili	»	1	

Τὸ ὅλον τόμοι 99